

Rolandas Kregždys

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Vilnius

Sūduvių knygelės nuorašų formalioji analizė bei analitinė eksplikacija¹

Pro captu lectoris habent sua fata libelli

Terentianus Maurus,

De litteris syllabis pedibus et metris, cap. II.1286

0. ETNOMITOLOGINIO ŠALTINIO PUBLIKAVIMO PROBLEMA WILHELMO MANNHARDTO VEIKALE *LETTO-PREUSSISCHE GÖTTERLEHRE*. *Sūduvių knygelė* (toliau – *SK*) yra sutartinis keliais rankraščių variantais, o vėliau ir spausdintomis knygelėmis, platintų žinių apie sūduvius šaltinio pavadinimas. Tai viena iš dviejų vakarų baltų kalbų, dar vadinama jotvingių², šnekėjusios genties bene išsamiausias ir svarbiausias etnokultūrinės tradicijos, užfiksuotos Reformacijos laikotarpiu³, aprašas.

Pirmasis tokį šaltinio pavadinimą vartojo Antonis Mierzyński (1829–1907), juo įvardydamas ne *SK* nuorašus, bet Jeronimo Maleckio (1525/1526–1583/1584) publikaciją ir jos perspaudus: „книжку, которую для краткости назовемъ ‘Судавскою’“⁴ / „książeczkę, którą dla krótkości nazwijmy ‘Sudawską’“⁵. Tiesa, anksčiau menkinamosios konotacijos lytį *Büchlein* ‘knygelė’ yra minėjęs mozūrų kultūros tyrėjas, folkloristas, leidėjas ir istorikas Janas Karolis Sembrzycki (1856–1919), taip vadindamas Jeronimo Maleckio leidinį⁶.

Mannhardto monografijoje *Letto-Preussische Götterlehre* (toliau – *WMh*) taip pat nurodomas identiškas įvardijimas *Sudauerbüchlein*⁷, tačiau jo autorystės priskirti šiam

1 Publikacija parengta 2017–2020 m. vykdant nacionalinės reikšmės mokslo tiriamąjį projektą „Mokslo monografijų ciklo *Baltų mitologemų etimologijos žodynas II: Sūduvių knygelė* 2-ojo tomo rengimas ir leidyba“ (Nr. P-MIP-17-4), finansuojamą Lietuvos mokslo tarybos pagal veiklos kryptį „Mokslininkų grupių projektai“.

2 Lingvistai vakarų baltų kalboms priskiria prūsų ir jotvingių (Mažiulis 1987, 83; dar žr. *LKE* 69), o Vytautas Mažiulis – dar ir

kuršių kalbą (Mažiulis 1987, 83–84; *LKE* 69; dar žr. Dini 2000, 213). Jotvingiai, gyvenę pietų Lietuvoje, šiaurės rytų Lenkijoje bei vakarų Baltarusijoje, išnyko nepalikę „jotvingių rašto paminklų“ (Vanagas 1987, 22).

3 Plg. Brauer 2008, 155.

4 Мѣржинскій 1899, 63.

5 Mierzyński 1900, 78.

6 Sembrzycki 1888, 632, 639.

7 *WMh* 235.

vokiečių tyrėjui negalima, mat neaišku, ar tai nėra redaktorių, galėjusių tokią veikalo apibrėžtį perkelti iš Mierzyńskiego knygu, darbo vaisius.

Išsami šio rankraščinio veikalo analizė iki šiol nebuvo atlikta, o ankstesnių epizodinių tyrimų mokslinė vertė itin abejotina ir problemiška dėl kelių priežasčių:

1) žymus vokiečių antropologas, folkloro tyrėjas ir bibliotekininkas Wilhelmas Emmanuelis Johannes Mannhardtas (1831–1880), ėmėsis parengti visų pagrindinių baltų religijos ir mitologijos šaltinių sąvadą, ilgainiui publikuotą Rygoje kaip *Letto-Preussische Götterlehre* (1936), šio veikalo, kuriame pirmą kartą pateikiamas SK A⁸ nuorašo tekstas, taip pat kitų šio šaltinio variantų fragmentai bei svarbi faktografija, pats neredagavo, neskaitė jo korektūros ir neišleido, mat mirė prieš 56 metus iki knygai pasirodant⁹. Minėtame SK apraše itin daug korektūros¹⁰ ir, spėtina, faktografijos klaidų (žr. 8 išn.) bei įvairių neatitikimų¹¹, netikslumų¹². Pasitaiko ir šiurkščių, sąmoningai padarytų redakcinių SK teksto kupiūrų, t. y. teigiama (1), kad K nuorašas baigiamas žodžių junginiu *nu es ist dein eigen*¹³, nors rankraštyje po jo dar yra visas sakiny: *Der wagē treiber ift wol ge=llschmucket vnd wann er fur des breutgams thur ll kumft fo felt er eilend vom pferd, die in des ll breuttgams haus feindt. K 168r ↔ Vežimo varovas yra gerai pasipuošęs, ir kuomet jis priešais duris jaunikio atvyksta, jis paskubomis šoka nuo arklio, tie, tuo metu esantys jaunikio namuose (tekstas baigiamas tašku ir ilgu brūkšniu iki puslapio pabaigos [žr. 1 pav.]); (2) nenurodomi K manuskripto svarbūs faktografijos elementai, suponuojantys inovacinę šio rankraščio informaciją: (2a) Oko-*

⁸ Mannhardto monografijoje šis nuorašas žymimas simboliu A. Teigiama, kad jis saugotas Gdanskio miesto bibliotekoje, tačiau tai klaidinga informacija (žr. 2.1). Akcentuotina, kad iš Mannhardto nurodytų dviejų SK nuorašų D, F (WMh 240–241), saugotų Karaliaučiaus miesto bibliotekoje, jos rankraščių kataloge aprašytas tik D variantas (žr. 2.5), taip pat įvardytas ir dar vieno, iki šiol tyrėjų neanalizuoto SK manuskripto pavadinimas (žr. 2.15), su F variantu (žr. 2.8) nesietinas, mat datuojamas 1582 m., t. y. tuo laikotarpiu, kai F nuorašo autorius Hansas von Kreytzenas jau buvo miręs.

⁹ WMh VII.

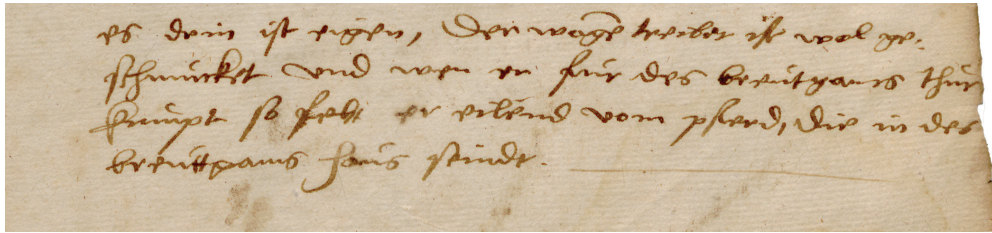
¹⁰ Plg.: (α) B nuorašo *tzu brauchen* WMh 238 ↔ *tsubrauchen* B 724r, *Bock* WMh 238 ↔ *bock* B 725r, *Sudauer* WMh 244 ↔ *Sudauen* B 728r; *Pargrubius* WMh 247 ↔ *Pargrubrius* B 729r; (β) C rankraščio folianto pavadinimą *Brutenorum Chronica* WMh 238 ↔ *Pru-tenorum chronica* (Heinemann 1966, 184), taip pat *Zudewitten* WMh 238 ↔ *Zudewit-tern* C 1r; (γ) E manuskripto *itzund* WMh 245 ↔ *iþo* E 377r (dar minėtina, kad J[p] nuoraše nėra įvardinio sakinio [žr. Waisse-

lius 1599, 19], kokį pateikia Mannhardtas [WMh 245]) ir kt.

¹¹ Pavyzdžiui, ne originalaus, bet Makso Töpeno (1853, 212) koreguoto Johanno Freibergo veikalo, kurį sudarė ir D nuorašas (žr. 2.5), pavadinimo neatitikimus: *Cronicka* → *Cronica*, *kurcze* → *kurze*, *Regierendenn* → *Regierendenn*, *Tageferten* → *Tagefarten*, *die sich* → *so sich*, *bogeben* → *begeben*, *Summarien* → *Summarienn*, *vorfast* → *verfasst* (WMh 240).

¹² Teigiama (WMh 246; dar žr. Kregždys 2016, 87), kad C nuorašo teonimo *Marcopole* semema *die Edelleuthe* 'kilmingieji, dvarponiai' yra išbraukta („durchstrichen“), nors iš tiesų yra pateikiama lytis *Markopole* C 1v, o ne *Marcopole*; be to, mitonimo reikšmė *die Edelleuthe* yra ne išbraukta, bet pabraukta, o po jos eina ne korekcinis, kaip suponuojama Mannhardto monografijoje (WMh 246), bet eksplikacinis šios mitologemos aprašas, kurį atliko ne C nuorašo autorius, bet kitas asmuo (skiriasi rašalo spalva), koregavęs dar ir mitonimo *Gardoajths* C 1v → *Bardoajths* C 1r, 6v lytį (žr. 2.9).

¹³ WMh 255; dar žr. BRMŠ II 135.

1 pav. K 168r: K nuorašo paskutinio puslapio pabaiga, eliminuota iš Mannhardto monografijos teksto (WMh 255); LMAGBR: Ms. 1271

pyrmus der gut got des mehres [išbraukta tos pačios spalvos rašalu] *Himels vnd des gestirn* K 165r; (2b) *Scwixtix der got der gebrechen der kranken vnd der gefunden* K 165r (dar žr. 2.13). Yra nutylėtų ar monografijos autoriaus tiesiog nežinotų SK faktų – knygoje visiškai neminimi net 3 SK nuorašai: G (žr. 2.9), X (žr. 2.14), X₁ (žr. 2.15), nors X nuorašas buvo Gdansko miesto bibliotekoje, kur darbavosi Mannhardtas.

Minėtos Mannhardto monografijos rankraštį skaitė, koregavo ir, spėtina, svariai papildė ne tik vienas pagrindinių redaktorių – evangelikų liuteronų kunigas Carlas Rudolphas Theodoras Doebneris (1835–1919)¹⁴, bet ir bibliotekininkas bei publicistas, baltų kalbų žinovas Georgas Berkholzas¹⁵ (1817–1886), pateikęs autoriui ne vieno teonimo etiologinį aiškinimą, germanistas ir archeologas Karlas Viktoras Müllenhoffas (1818–1884), žymus kalbininkas, archeologas ir etnografas Adalbertas Bezenbergeris (1851–1922), latvių kalbininkas, teologas, folkloristas ir etnografas Augustas Johannas Gottfriedas Bielensteinas (Augusts Bīlenšteins [1826–1907]), istorikas ir bibliotekininkas Nicolausas Buschas (1864–1933), baltistas ir prūsų onomastikos tyrėjas Georgas Gerullis (1888–1945), garsus latvių filologas (kinų kalbos žinovas), folkloristas ir etnografas Pēteris Šmitas (1869–1938), evangelikų liuteronų kunigas Paulius Friedrichas Baerentas (1866–1935).

Atkreiptinas dėmesys, kad knygos įvade teigiama, jog Mannhardto veikalo rankraštis nebuvo itin taisomas ar pildomas, išskyrus žymesnius Doebnerio papildymus¹⁶. Rankraštį publikavo Carlas Heinrichas Adolfas Baueris (1888–1956), kuris, remiantis jo paties žodžiais, ėmėsi tik nežymių korektūros taisymų bei literatūros sąrašo papildymo atsižvelgdamas į Buscho pastabas¹⁷.

Tikroji Mannhardto veikalo redagavimo apimtis, taisymų gausa bei autentiško teksto dalis, kuri dažnai yra lemiančios svarbos, gali būti tik nuspėjama¹⁸, nors neįkyla abejonių, kad knygos išnašas parengė jos redaktoriai, o ne pats autorius. Jie

¹⁴ LM III 249.

¹⁵ Jo indėlių rengiant rankraštį spaudai pabrėžė Jonas Balys (*JBR* II 184, 226).

¹⁶ WMh VIII.

¹⁷ WMh IX; dar žr. *JBR* II 184, 226.

¹⁸ Plg. taiklią Alvydo Nikžentaičio (*BRMŠ* I 318) pastabą apie nemenką Mannhardto knygos rengėjų indėlį pildant rankraštį onomastine medžiaga.

galėjo keisti ir pagrindinio teksto, kuriame gausu ankstyvosios vokiečių aukštaičių (XIV–XVII a.) ir vidurinėsios vokiečių žemaičių (XIII–XVI a.) kalbų faktografijos elementų (žr. 4), ortografiją remdamiesi naujosios vokiečių aukštaičių kalbos taisyklėmis (pavyzdžiui, daiktavardžius rašyti didžiąja raide [žr. 10 išn.], dubliuotus konsonantus, pavyzdžiui, <nn>, <tt> keisti į monogeninius <n>, <t> ir kt.).

Deja, iki šiol monografijos rankraščio pėdsakų rasti nepavyko, o Mannhardto archyvas nėra išlikęs – Lenkijos mokslų akademijos Gdansko skyriaus bibliotekos (Biblioteka Gdańska Polskiej akademii nauk; anksčiau – Danziger Stadtbibliothek), kurioje Mannhardtas dirbo nuo 1863 m. iki mirties¹⁹, darbuotojų teigimu, jokių žinių apie šio tyrėjo kauptą mokslo tiriamąją medžiagą nėra²⁰;

2) SK tyrėjai²¹, ją aptarę ar kiek detaliau analizavę po Mannhardto knygos pasirodymo, rėmėsi ne nuorašų analize, bet jau minėta vokiečių mokslininko veikalo medžiaga, neabejodami jame pateikiamos informacijos autentiškumu.

Dėl šių priežasčių istorinė rankraščių faktografija nebuvo iširta, mat pasikliauta Mannhardto monografijos informacija, kuri, deja, dažnai neatitinka tikrovės ir yra iš esmės klaidinga ar elipsinė (žr. 1–2).

1. SK FORMALIOJI (BIBLIOGRAFINĖ) APIBRĖŽTIS. SK faktografijos analizę būtina pradėti nuo šio veikalo formaliosios (bibliografinės) apibrėžties identifikavimo ir aiškios determinacijos, mat iki šiol jo kaip autonominio šaltinio statusas yra kvestionuojamas. Ši tendencija, spėtina, suponuota formaliai anoniminės autorystės ir vėlyvesnio publikavimo nei leidinių (taip pat ir perspaudų), kuriuose minima SK faktografija²², siekia XVI a. 2-ąją pusę, kai pasirodė Jano ir Jeronimo Maleckių SK spausdintos kompiliacijos bei vėlesni jų perspaudai, ir kompoziciškai yra keturnarė, o ne dvinarė, kaip teigė Vėlius²³: (I [prototipinė temporaliniu aspektu]) implikuojama vėlyva nuorašų kilmė (t. y. SK traktuojama kaip visiškai nevertinga kopija²⁴), teigiant pirminį SK šaltinį esant Jano Maleckio (1482–1567) veikalą *De sacrificiis et idololatriis veterum Bollrufforum, Liounum, aliarumq₃ uicinarum gentium*. || *Ad clariss. Virum* || *Doctorem Georgium* || *Sabinum Illustriff. Ducis* || *Pruffiæ Confiliarium*²⁵, kurį ilgainiui svariai papildęs pakartotinai publikavo jo sūnus Jeronimas Maleckis (1525/1526–1583/1584)²⁶; (II) SK vertinama kaip vėlesnis spekuliatyvus *Agenda Ecclesiastica* variantas; (III) SK traktuojama kaip hibridinis *Agenda Ecclesiastica* ir Jeronimo Maleckio išleisto veikalo perdirbinys; (IV) veikalas apibrėžiamas kaip vertingas memuarinio žanro „ypatingos vertės prūsų mitologijos šaltinis“²⁷.

19 ADB XX 204. Kitokią šio tyrėjo darbo minėtoje bibliotekoje chronologiją žr. LM I 266.

20 Lenkijos mokslų akademijos Gdansko bibliotekos Rankraščių skyriaus (toliau – LMAGBR) vadovės dr. Agatos Larczyńskos pateikta informacija.

21 Vyšniauskaitė 1994, 24–27; BRMŠ I 8; BRMŠ II 123–127 (Ingė Lukšaitė ir Norbertas Vėlius); Kregždys 2009.

22 BRMŠ II 200.

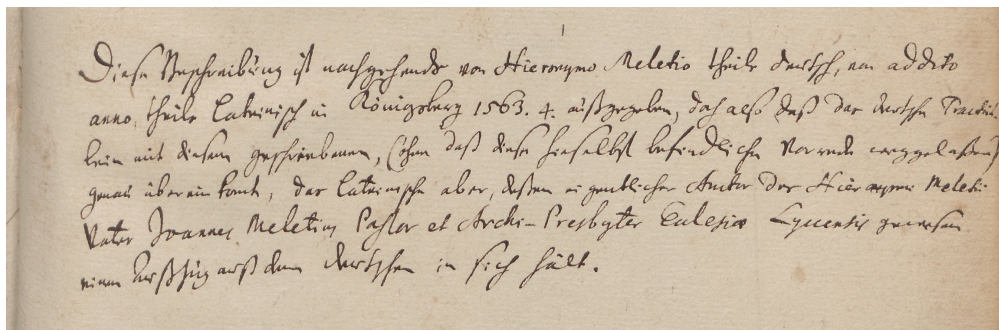
23 BRMŠ II 125–126.

24 Sembrzycki 1888, 635; Brückner 1904, 47; Bertuleit 1924, 34.

25 Hornerus, Menecius 1551, [47].

26 Трусманъ 1884, 40, 51; Мържинскій 1895, 184–186; KDSB II 208; JBR II 181; Hasiuk 1993, 83–84.

27 WMh 271.

2 pav. B 724r: pirmoji SK rankraščio anotacija (XVIII a.) –
B nuorašo bibliografinis aprašas, pateiktas Schlieffo;
LMAGBR: Ms. 1278

I. Vėlyvės SK rankraščių, lyginant juos su publikacijomis ir jų perspaudais, kilmės definicijos dokumentuotas formulavimas siekia XVIII a. 1-ąją pusę (I.1), o jos tradicija atsekama ir XIX a., ir XX a. pradžios (I.2), ir šių dienų tyrėjų darbuose (I.3):

I.1. B rankraščio savininkas Valentinas Schlieffas (1680–1750) p. 724r, po 1-ąją SK antraštę, Dancigo šnektas²⁸ pateikia **pirmąją** šio nuorašo **anotaciją** (deja, šis faktas niekur neminimas, kaip ir jos tekstas), t. y. bibliografinį šios XVI a. rankraščio (Ms. 1278) dalies (370r–385v [remiantis senąja paginacija]) aprašą (plg. 2 pav.):

Diese Beschreibung ist nachgehends von Hieronymo Meletio theils deutſch, non addito || anno, theils lateiniſch in Königsberg 1563. 4. außgegeben²⁹, doch alfo daß das deutſche Tractät=||lein mit dieſem geſchriebenen, (ohne daß dieſe hieſelbt befindliche Vorrede weggelaſſen) || genau übereinkomt, das lateiniſche aber, deſſen eigentlicher Auctor des Hieronymi Meletii || Vater Joannes Meletius Paſtor et Archi-Presbyter Eccleſiæ Lyccenſis geweſen || einen Außzug auß dem deutſchen in ſich hält (B 724r).

I.2. Augustas Seraphimas³⁰ teigia, kad Mannhardto neprašytas ir iki šiol tyrėjams nežinomas rankraštis *Von den Sudawitten* (žr. 2.15) yra Jeronimo Maleckio veikalo kopija;

28 Dancigo (Gdansko), kuriame gyveno Schlieffas, šnektai, dar vadinamai *Hanzos kalba*, priskiriamai Rytų Prūsijos žemaičių dialekto zonai, būdingi ne tik vokiečių aukštaičių (jos infiltracija ypač pastebima XV–XVI a. dokumentuose), bet ir kai kurie švabų tarmės (žr. 177 išn.) ypatumai (plačiau žr. Mitzka 1937, 25–26, 28, 33, 83).

29 Schlieffas mini du veikalus: Jano Maleckio pakartotinę *Libellus de sacrificiis et idolatria*

veterum Borussorum, Liuonum aliarumque vicinarum gentium, ad clarissimum Virum Doctorem Georgium Sabinum, illustrissimi Principis Prussiae etc. Consiliarum scriptus per Joannem Maeletium (1563) publikaciją lotynų kalba ir SK a separatine spausdinta kompiliacija, publikuota ne anksčiau kaip 1561 m. (žr. Pisanski 1791, 336).

30 Seraphim 1909, 28.

I.3. Alicja Dobrosielska nurodo, kad *SK* – Jano ir Jeronimo Maleckių bendras veikalas³¹, o Rafałas Witkowski tvirtina, kad tai Jeronimo Maleckio iš lotynų į vokiečių kalbą išverstas ir gerokai papildytas Jano Maleckio rašinys³².

II. Antrosios krypties tyrėjai implikavo *SK* ir šiek tiek vėlesnio *Episcoporum Prusie Pomesaniensis atque Sambiensis Constitutiones synodales*, arba *Agenda Ecclesiastica* (1530), genetinę sąsają, pastarąjį veikalą traktuodami kaip pirminį³³.

Minėtą retrogradinę kilmės seką (*SK* ← *Agenda Ecclesiastica*) XIX a., pakeitęs pirminę savo nuostatą, kad tai esąs Jeronimo Maleckio veikalas, nesusijęs su įvardytu Bažnyčios nuostatų rinkiniu *Kirchenordnung*³⁴, apibrėžė Mierzyński³⁵, t. y. *SK* nuorašus, beje, tokio termino net neminėdamas, jis laiko *Agenda Ecclesiastica* išplėsta redakcija. Vėliau tokios traktuotės paisė ir žymūs baltų mitologijos ir etnokultūros bei kalbų tyrėjai³⁶.

Mierzyński teigia, kad 1530 m. *Agenda Ecclesiastica* buvo papildyta nauja, dvasi-
ninkų surinkta informacija, mat Jeronimo Maleckio perspaudų dievų išvardijimo sekoje įžvelgia neva pirminio, t. y. *Agenda Ecclesiastica*, šaltinio identiškos dievų sekos papildymą naujais keturiais³⁷. Mažesnis dievų skaičius Jano Maleckio *Libellus de sacrificiis* motyvuojamas šio veikalų nekokybiška kopija, kurioje, ar dėl ne viso teksto, ar dėl rankraščio netinkamo perrašymo, jie ir nebuvo minimi³⁸.

III. Žymus XVII a. Prūsijos istorikas ir etnografas, evangelikų liuteronų kunigas, ilgainiui tapęs Romos katalikų bažnyčios kunigu, Matas Pretorijus (1635–1704) buvo įsitikinęs, kad *SK* – tai vėlyvas *Agenda Ecclesiastica* bei Jano Maleckio veikalų *Libellus de sacrificiis*, kurį jo sūnus Jeronimas Maleckis išvertė į vokiečių kalbą ir išleido ne anksčiau kaip 1561 m. (žr. 29 išn.), papildytas perdirbinys³⁹. Šį iš esmės klaidingą (žr. toliau) postulatą pastaruoju metu savo rašiniuose kartojo Endre Bojtár⁴⁰.

IV. XVIII a. vokiečių teologas, literatūros istorikas ir pedagogas Georgas Christophas Pisanskis (1725–1790) vienas pirmųjų labai aiškiai įvardijo Jeronimo Maleckio leidėjo, o ne autoriaus statusą⁴¹. Ilgainiui Mierzyński suformulavo teiginį, kad *SK* galėjo būti sukurta pagal „Doniesienia (zaginione?) duchownych sambijskich oryginalne“⁴² („Sembos šventikų [dingusių?] pranešimų originalus“).

Panašiai *SK* originalumą apibūdina ir Mannhardtas⁴³, argumentuotai įrodęs, kad Jeronimas Maleckis tik išleido iki tol keliais nuorašais plitusių nežinomo autoriaus veikalą, nors šis, a kompiliacijos pratarmėje lyg pirmasis faktografijos pateikėjas, kreipdamasis į tris Karaliaučiaus miesto burmistrus, teigia norintis jiems pranešti apie savo parašytą veikalą, kuriame pasakojama apie senuosius prūsų, kuršių, sūduvių bei lyvių dievus ir juokingas jų apeigas⁴⁴, t. y. jis paneigia Sembrzyckio ir juo

31 Dobrosielska 2017, 24, 125.

32 Witkowski 2004, 232.

33 Fischer 1937, 36.

34 Hartknoch 1684, 147.

35 Mierzyński 1900, 76–77, 90; Мѣржинскій 1899, 62; dar žr. Kregždys 2008, 50.

36 *JBR* II 181; Skardžius IV 636.

37 Mierzyński 1900, 77.

38 Mierzyński 1900, 77; dar plg. *WMh* 236.

39 *MP* III 469.

40 Bojtár 1999, 315.

41 Pisanski 1791, 336.

42 Mierzyński 1900, 78.

43 *WMh* 306–307.

44 Vyšniauskaitė 1994, 25.

sekusio Mierzyńskiego teiginius apie Jeronimo Maleckio autorystės patikimumą, ją perinterpretuodamas kaip savarankiško šaltinio išleidimą, tik šiek tiek perdirbtą ir papildytą⁴⁵.

Remdamasi Mannhardto teiginiu „den Originalbericht kennen zu lernen, auf welchen die beiden Landesbischöfe ihre Aussage gründeten“⁴⁶, Lukšaitė spėja, kad nuorašai tėra daug platesnio nežinomo veikalo nedideli fragmentai⁴⁷. Tokiam Mannhardto aiškinimui pritarė Antanas Mažiulis⁴⁸, Jaanas Puhvelas⁴⁹ ir Norbertas Vėlius⁵⁰.

Toks šio šaltinio etiologijos polidispersiškumas ir atsainus požiūris vertinant jo kvintesenciją lemia iš esmės ydingų bibliografijos (α , β), mitologijos (γ) ir kalbotyros teiginių radimąsi (δ):

α . net ir pastaruoju metu G (Getingeno) manuskriptas interpretuojamas kaip Jeronimo Maleckio veikalo kopija (nuorašas ← perspaudas)⁵¹; taip aiškinti negalima, mat rankraščio 1-ame pavadinime užfiksuoti 1545 m. (žr. 9 pav.) suponuoja pirminio šaltinio (C nuorašo) nuorodą, o ne spausdintinės kompiliacijos sąsają. Ji yra neįmanoma dėl temporalinės neatitikties (t. y. G manuskriptas, nurašytas nuo 1545 m. dokumento, negali būti siejamas su leidiniu, publikuotu ne anksčiau kaip 1561 m. [žr. 29 išn.]);

β . E nuorašas, kuris yra D rankraščio variantas (žr. 93 išn.), iki šiol priskiriamas Jano Maleckio autorystei⁵²;

γ . Aldis Putelis teigia, kad *Agenda Ecclesiastica* pateikiamas 1-asis prūsų teonimų sąrašas⁵³, nors jau Mannhardtas, kurio veikalui remiasi šis tyrėjas, aiškiai įvardijo SK pirmumą⁵⁴; dėl šios priežasties minėtas Putelio teiginys yra iš esmės klaidingas;

δ . sūduviai vadinami *prūsais*⁵⁵, plg. teonimo jtv. *Swayxtix*⁵⁶ priskyrimą prūsų pantheonui, t. y. „*Suaixstix'o prūsiškam* vardui“⁵⁷, „*der preuß. Göttername Suaixstix*“⁵⁸, „*имя прусск. божества Suaixtix*“⁵⁹, „*pr. dievas Suaixtix*“⁶⁰.

2. SK NUORAŠŲ BIBLIOGRAFINIS APRAŠAS. SK rankraštinis prototipas (originalas) iki šiol nerastas. Remiantis įvairių šaltinių duomenimis, galima teigti, kad yra kodifikuota 15 SK nuorašų (žr. 2.1–15), be nedeterminuotų antrinių E manu-

45 *WMh* 236.

46 *WMh* 235, 265.

47 *BRMŠ* II 123.

48 *LE* XXI 281.

49 Puhvel 1974, 82.

50 *BRMŠ* II 123–127.

51 Žr. Getingeno skaitmeninio centro (Göttinger Digitalisierungszentrum) duomenų bazėje pateikiamą rankraščio *Histor. 555* aprašą adresu: <http://www.manuscripta-mediaevalia.de/?xdbdtdn!%22hsk%200718%22&dmode=doc#14>.

52 *SRP* VI 600–601.

53 Putelis 2006, 79–80.

54 *WMh* 306–307.

55 Įprasta teigti, kad endogeniniu etnonimu, arba autoetnonimu, *prūsai* vadintini tik iki XIII a. Pagudėje gyvenę vakarų baltai (Būga III 120; Mažiulis 1966, 15). Pradedant Petro Dusburgiečio kronika, visos baltų gentys, gyvenusios tarp Vyslos žemupio ir Nemuno (Skalva, šiaurinė Jotva, Nadruva), jų pačių imti vadinti *prūsais*, o nuo XVI a. – ir kitų sričių gyventojai (Mažiulis 1966, 20).

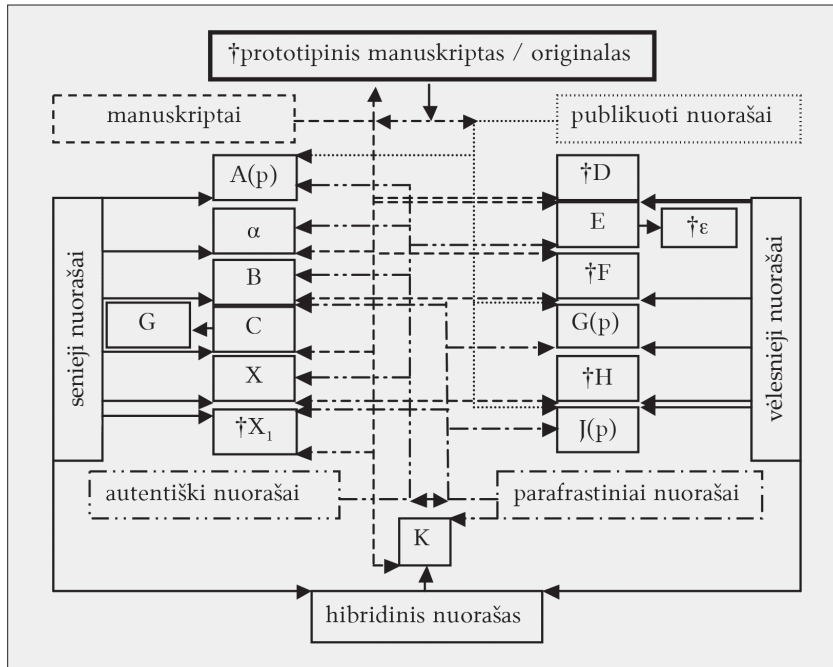
56 Apie jį plačiau žr. Kregždys 2017, 62, 64–66, 73–75.

57 Būga I 152.

58 *LEW* 1043.

59 *ПЯ* II 85.

60 *PEŽ* IV 171.

1 schema. SK nuorašų formalioji koreliacija

skripto variantų, kuriuose SK intarpo nėra (žr. 2.6). 10 iš šių nuorašų buvo žinomi Mannhardtui. Iš 15 SK manuskriptų liko 10.

SK nuorašai iki šiol tradiciškai (remiantis Mannhardto nustatytais temporaliniu ir / ar genetinės sąsajos kriterijais, kodifikuojant juos konsekventiniais grafemų žymenimis $A \rightarrow B$ [A nuorašo variantas] $\rightarrow C \dots$) buvo skirstomi į senosios (A, B, C) ir naujesnės redakcijos (D, E, ϵ , F, G, H, J)⁶¹ bei abiejų tipų hibridinį (K) variantus⁶², nors iš tiesų dar yra α , X, X_1 bei G (Getingeno) nuorašai.

Paisant šio tyrėjo įvestos nuorašų nominacijos principų ir bibliografinės pateikties pragmatizmo⁶³, SK nuorašai tradiciškai įvardijami lotynų ir graikų alfabetų raidėmis, nekeičiant jų kodų, bet pridėdant papildomų integralinių simbolių: † – dingęs nuorašas, $_1$ – rūšinio koeficiento žymuo, apibrėžiantis neaiškios etiologijos variantą, kurio genetinis identifikavimas negalimas dėl abesijos. G nuorašo kvalifikatorius vartojamas remiantis Bezenbergerio⁶⁴ nustatyta manuskripto saugojimo vieta – Getingeno miesto įvardijimo pirmąja raide (*G-öttingen* \rightarrow G).

61 Šių nuorašų grupė Mannhardto monografijoje dar žymima *R simboliu; redakciniu požiūriu ji lygintina su C nuorašu dėl elipsinės struktūros, mat juose, kaip ir pastarajame, nėra įžangos ir kai kurių dalių (WMh 236, 239).

62 WMh 236–241.

63 WMh 236–244.

64 Bezenberger 1878, 124.

SK rankraščiai privalomai, idant būtų išvengta formaliosios neatitikties vartojant bibliografinius terminus (diferentinius fizinės šaltinio būklės konvergentinius įvardijimus, t. y. *rankraštis* ↔ *publikuotas rankraštis* ↔ *publikacija* ↔ *knyga*), turėtų būti skirstomi į (I) manuskriptus ($\alpha, B, C, D, E, \varepsilon, F, G, H, K, X, X_1$) ir į (II) publikuotus nuorašų variantus (spausdintus nuorašus) nurodant simbolį (p), t. y. A(p), G(p), J(p). Deja, Mannhardto knygoje eksplikacinių kodinių žymenų nėra⁶⁵.

Be to, remiantis nuorašų turinio stilistika ir pateikiamos informacijos atitikties principu (pagal gradacinę seką: seniausiojo → vėlesniojo laikotarpio rankraščio sekvencijos reikšmingumas), SK manuskriptai, išskyrus neišlikusius jų variantus (+D, +E, +F, +H, +X₁)⁶⁶, skirstytini į (1) autentiškus nuorašus, t. y. homologinius ar iš dalies tikslus originalo variantus (A[p], α, B, E, X), ir (2) parafrastinius rankraščius, t. y. atpasakojamojo (metabolės) modelio dokumentus (C, G, G[p], J[p], K [žr. 1 schemą]).

2.1. A(p) NUORAŠAS. Mannhardto monografijoje deklaruojama⁶⁷, kad pagrindinis SK tekstas, pateikiamas šiame veikale, yra iš A rankraščio (sign.: I E fol.), saugomo Gdansko miesto bibliotekoje (Danziger Stadtbibliothek). Konstatuotina, kad šis bibliografinis aprašas defektinis, mat įvardyta signatūra I E fol. yra ne tik elipsinė, t. y. stokojanti numeracijos simbolio⁶⁸, bet ir kontradikcinė Otto Güntherio⁶⁹, apskritai nemininčio tokios signatūros (žr. 72 išn.), šio manuskripto bibliografinio aprašo aspektu. Taip pat minėtina, kad tokia rankraščių notacija *KDStB* priskiriama senajam laikotarpiui, t. y. XIX a. šios bibliotekos darbuotojų jau nebevertota, plg. šio leidinio manuskriptų signatūras. Vadinas, galima daryti išvadą, kad A(p) rankraščio formalųjį aprašą parengė ne knygos autorius, o jos redaktoriai, savaip interpretavę Mannhardto monografijos rankraščio trumpinius, spėtina, ne visuomet tinkamai užfiksuotus.

Monografijoje pateikiama 1-oji A(p) nuorašo antraštė (dėl SK rankraščių faktografijos struktūravimo principų žr. 3) *Der vnглаubigen / Sudauen ihrer bockheiligung mit sambt andern Ceremonien, so sie tzu brauchen gepflegeth* yra diferentinė manuskripto „II. Theil der Hoemeister Chronica von Paul Rusdorf an. Funccii“ (apie jį žr. 2.2), kurio struktūrine dalimi šis SK nuorašas įvardijamas⁷⁰, cituojamam tekstui – skiriasi ne tik grafinė, bet ir sintaksinė jos (Mannhardto prezentuotos ir Ms. 1277 [toliau įvardijamo α nuorašu] užfiksuotos) dėmenų pateiktis, plg. *Der vnглаubigen* ir *Sudauen ihrer bockheiligung mit sambt andern Ceremonien* || *fo fie þu brauchen gepflegeth* α 724r (dar žr. 73 išn.).

Formalių A(p) ir α manuskriptų diferencijos indikatorių itin gausu. Dalis jų identifikuojama ir Mannhardto knygoje, plg. mitonimo *Worschkaite* A(p [WMh 247]) ↔ *Worschkaitij* α 728v morfologinę alternaciją. Deja, WMh redaktoriai, kai kuriuos

⁶⁵ WMh 241, 243.

⁶⁶ Kai kurias X₁ rankraščio turinio stilistikos ypatybes galima rekonstruoti remiantis Seraphimo pateiktu šio manuskripto bibliografiniu aprašu (žr. 2.15).

⁶⁷ WMh 236.

⁶⁸ KDStB I 705.

⁶⁹ KDStB II 206.

⁷⁰ WMh 236–237.

aptariamų manuskriptų neatitikimus nurodę išnašose, nesuprato monografijos autoriaus rankraštyje užfiksuotos informacijos šaltinių nuorodų prasmės ir abi šias lytis priskyrė A(p) manuskriptui.

A(p) ir α nuorašų neatitikimus galima klasifikuoti į kontrastinius grafemų (1 [gausiausia grupė]), simbolių ir sintaksinių junginių permutacijos (2), pilno ir elipsinio sintaksinių junginių pateikimo (3), skirtingų leksemų (semantinės ir / ar morfologinės raiškos aspektu) vartosenos (4), varijuojančios struktūros mitonimų variantų (5) tipus:

1.a. kontrastuoja haploidinių ir dupletinių grafemų vartojimas, plg.: *Von / heissen / Ceremonien* A(p [WMh 244]) ↔ *Vonn / heiffenn / Ceremonienn* α 727v; *Pilnitis / Peckols / Pockols / Erdtleuthe* A(p [WMh 246]) ↔ *Pillnitis / PeckoIls / Pockolls / Erdtt Leutthe* α 728r ir kt.;

1.b. skiriasi grafemų kokybinė vertė: *Zudewiten / itzund / also* A(p [WMh 244]) ↔ *Sudewithen / itzunt / alzo* α 727v ir kt.;

1.c. varijuoja grafemos, žyminčios priebalsius [t], [d], [k]: *genant* A(p [WMh 244]) ↔ *genanntt* α 727v; *Kranken* A(p [WMh 259]) ↔ *krancken* α 727v; *folgend* A(p [WMh 247]) ↔ *follgenndtt* α 728v ir kt.;

1.d. kontrastuoja grafemų formalioji raiška: *Markopole* A(p [WMh 246]) ↔ *Marco-pole* α 728r ir kt.;

2.a. neatitinka grafinių žymenų dispozicija, plg. *ein Creutz †* A(p [WMh 259]) ↔ *ein † Creuļ* α 737r;

2.b. reflektuojama sintagmų struktūrinių prasminių elementų metatezė: *eine Tonne biers oder zwo* A(p [WMh 247]) ↔ *eine oder ļwo Tonnenn Bjrs* α 728v ir kt.;

3.a. A(p) forma *in extenso* ↔ α elipsinis variantas: *Deywoty Zudwity* A(p [WMh 245]) ↔ [Ø] α 727v; *Wourschkaity, durch die* A(p [WMh 244]) ↔ *Wourfchkaitj [Ø] die* α 727v; *Pilnitis der Gott macht reich* A(p [WMh 246]) ↔ *Pillnitis Der [Ø] macht reich* α 728r; *Kellewese periot, Kellewese periot 2x* A(p [WMh 255]) ↔ *kellewefe perioth* α 733r 1x ir kt.;

3.b. A(p) elipsinis variantas ↔ α *in extenso* forma: *wie [Ø] folgend* A(p [WMh 247]) ↔ *wie hernach follgenndtt* α 728v ir kt.;

4.a. semantiniai morfologiniai alternantai: *irer heiligung* A(p [WMh 244]) ↔ *einer heiligung* α 727v ir kt.;

4.b. morfologiniai alternantai: *Ir Götter* A(p [WMh 244]) ↔ *Irer Götter* α 727v; *Gestirnes* A(p [WMh 245]) ↔ *Gestirns* α 727v; *Finsternus* A(p [WMh 246]) ↔ *fjnfsternis* α 728r; *Item das seind* A(p [WMh 247]) ↔ *Item das sind* α 728r ir kt.;

5.a. pseudoteonimų sąrašo⁷¹ dėmenų struktūriniai alternantai: *Puschkayts* A(p [WMh 246]) ↔ *Pufchayts* α 728r ir kt.;

5.b. naratyvinės SK dalies mitonimų alternantai: *Pargrubrij* A(p [WMh 247]) ↔ *Pargruby* α 728v ir kt.

Apibendrinant formaliają A(p) ir α nuorašų grafinių žymenų ir prasminių elementų diferenciją, galima daryti šias išvadas:

⁷¹ Apie jį žr. Kregždys 2017, 64–65, 71.

- 1) *WMh* A simboliu kodifikuotas rankraštis nėra saugomas LMAGBR;
- 2) *WMh* A simboliu identifiukuota išnašų (neva A nuorašo alternacinė) informacinė medžiaga atitinka Ms. 1277, t. y. α rankraščio, saugomo LMAGBR, faktografiją;
- 3) *WMh* dviejų skirtingų (A[p] ir α) variantų informacija unifikuojama ir klaidingai priskiriama A nuorašui;
- 4) A(p) manuskripto faktografijos pateiktis suponuoja, spėtina, prototipinio *SK* rankraščio (**originalo**) informacijos modeliavimo sistemą, kuri yra ypatingos svarbos; ji užfiksuota tik Mannhardto monografijoje.

2.2. α NUORAŠAS. Šis *SK* variantas, kuris Mannhardto monografijos rengėjų įvardytas A simboliu, dėl 2.1 poskyryje išdėstytų argumentų jokiū būdu negali būti identifiukuojamas su joje pateikiamu pagrindiniu *SK* tekstu. Remiantis atliktos lyginamosios tekstologinės analizės rezultatais, šiuos du rankraščius prasminga nomiuoti skirtinga simbolika ir traktuoti kaip atskirus nuorašus, t. y. A(p) ir α .

α nuorašas, dabar saugomas LMAGBR, yra XVI a. folianto (sign.: Ms. 1277; 716 mkrf.)⁷² „II. Theil der Hoemeister Chronica von Paul Rusdorf an. Funcii“, kuris yra didelės apimties dviejų tomų rankraštines knygos 2-oji dalis (1-asis tomas dingęs). Ji sudaryta iš Ordino didžiųjų magistrų biogramų (nuo Paulio von Russdorfo iki Albrechto Brandenburgiečio [tekstas papuoštas keliais aristokratų herbais] – 378r–723v) ir struktūrinio dėmens (724r–738r), kurio pavadinimas – *Der vnглаubigen 1t || Sudauen ihrer bock||heiligung mit fambt || andern Ceremonien || fo fie 1zu brauchen gepflegeth*⁷³ α 724r (*Stabmeldzių, t. y. sūduvių, ožio garbinimas su visomis kitomis apeigomis, kurias jie atlikdavo*) (žr. 3 pav.). Nuo 723v iki 724r buvo palikta 12 lapų kunigaikščio Albrechto valdymui aprašyti, į kuriuos Prūsijos teologas, istorikas, geografas ir kartografas Casparas Hennenbergeris (1529–1600)⁷⁴ įrašė keletą tekstų, vienas jų – Jono Bretkūno *Chronicon des Landes Preussen* dalis „Von polischem Krige (1520). Aus H. Joh. Bretchens Cronica geschrieben an. 1589“ ir kt.⁷⁵

Tai vienas iš dviejų rankraščių, kuriame pateikiama sūduvių burtininko (o ne viršaičio, kaip klaidingai buvo teigiama iki šiol⁷⁶, mat leksema, apibūdinanti šį mitonimą, yra vokiečių, o ne baltų kalbų indigenas [apie tai bus paskelbta atskirame

72 Senoji signatūra nenurodoma, mat 1-asis rankraštines knygos tomas, kuriame ši folianto žyma buvo pateikta, yra dingęs (žr. *KDS1B* II 206).

73 Güntheris (*KDS1B* II 208) Ms. 1277 rankraščio *SK* dalies pavadinimą pateikė modifikuotą, matyt, nesupratęs jo grafinės raiškos ypatumų, be to, praleidęs žodį *fambt*: *Der ungläubigen Sudauen ihrer Bock Heiligung mit andern Ceremonien, so sie tzu brauchen gepflegeth*.

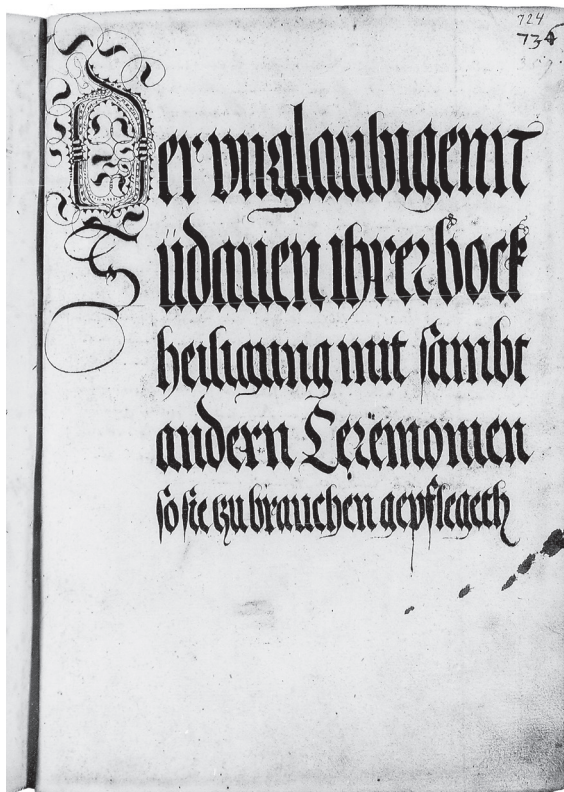
1-osios antraštės struktūrinis elementas *1t* suponuoja lotynų kalbos trumpinį (jis XVI a. tekstuose vokiečių kalba galėjo būti varto-

jamas šalia indigenų lyčių pagrečiui [Sanctifaller 1930, 60]) V. lo. *item* 'tokiu būdu, t. y.' (Cappelli 1901, 170; Chassant 1884, 45; Diefenbach 1857, 310), o lytis *vnглаubigen* reflektuoja *ne* adj. a. v. a. *vnглаubigen* 'netikintys, pagoniški', bet s. a. v. a. *vnглаubigen* 'stabmeldžiai, pagonyš' (*FHNDWe*).

74 Tiesa, jis savo veikale *Kurtze vnd warhafftige Beschreibung* (Hennenberger 1584, 7–12), aprašydamas prūsų religiją, *SK* faktografijos neminėjo.

75 Plačiau žr. *KDS1B* II 208.

76 Мѣржинскій 1895, 188; *BRMŠ* II 46, 105, 113, 116, 125, 143, 148.

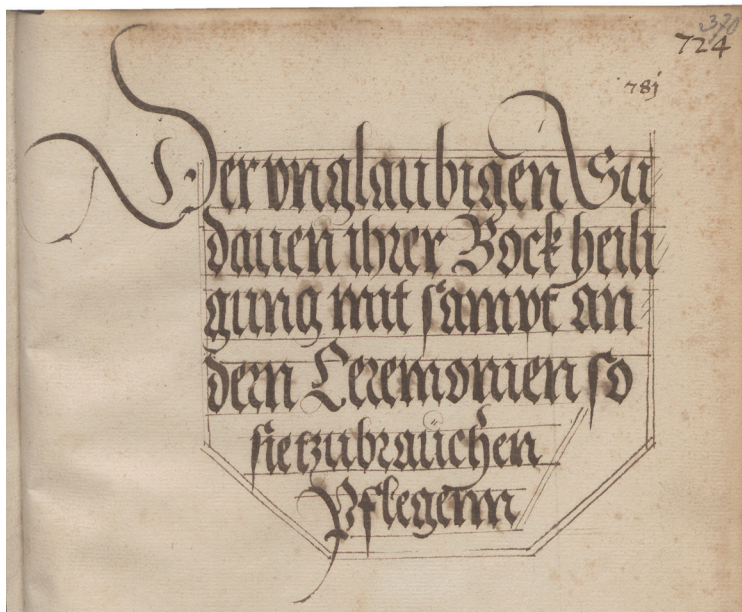
3 pav. α 724r: α nuorašo 1-oji antraštė;
LMAGBR: Ms. 1277

straipsnyje] atvaizdas – spalvotas piešinys, pavadintas *Der Sudauenn || wourfchaitj welcher Ihren Bock Heiligett* α 725r.

Folianto tekstas, užrašytas kelių perrašinėtojų, pateiktas 30 × 20,5 cm dydžio popieriaus lapuose, įrištuose Renesanso laikotarpiui būdingu odiniu viršeliu: medinės lentelės aptrauktos tamsia oda, kurioje buvę išpausti puošybos elementai beveik neįžiūrimi; apkaustai dingę. Folianto fizinė būklė bloga, skaitytojams jis neteikiamas. Daromos tik manuskripto mikrofilmo skaitmeninės kopijos. Šio nuorašo SK tekstas parašytas vokiškąja fraktūra (siauro, smailaus, laužtinių kontūrų raidžių gotikiniu raštu⁷⁷), tačiau turi ir tekstūros rašto ypatumų, pavyzdžiui, diakritinių puošiamųjų ženklų⁷⁸. Perrašinėtojo rašysena labai lengvai įskaitoma, tačiau jo būta ne itin atidaus: yra rašalo dėmių (α 724r, 725r, 734r), nubrauktų žymenų (α 726v, 727r), sulietų raidžių (α 731v). Kustodų nėra, o α 734r pateikta remarka apie praleistą IX dalies teksto atkarpą, t. y. *kranß auf mite*.

⁷⁷ Crous, Kirchner 1928, 31.

⁷⁸ Crous, Kirchner 1928, 17.

4 pav. B 724r: B nuorašo 1-oji antraštė;
LMAGBR: Ms. 1278

Pirmasis α rankraščio savininkas – tragiškos lemties evangelikų liuteronų teologas ir kunigaikščio Albrechto patikėtinis bei išdininkas Johannesas Funckas (1518–1566). Po jo nukirsdinimo foliantą įsigijo Gdanske gimęs Michaelis Scrinus († 1585 10 13 Karaliaučiuje), buvęs kunigaikščio Albrechto rūmų bibliotekininkas ir Karaliaučiaus universiteto logikos profesorius⁷⁹. Šiam mirus, rankraštinę knygą nusipirko Hennenbergeris. Folianto priešantraštiniame puslapyje taip pat nurodyta, kad 1720 m. jį įsigijo Gdansko magistrato sekretorius Jacobas Theodoras Kleinas, o vėliau – Elbingo magistrato narys Johannes von Bodeckas. Ilgainiui į Gdansko miesto biblioteką ši rankraštinė knyga pateko iš garsios Gdansko Gralathų šeimos bibliotekos⁸⁰.

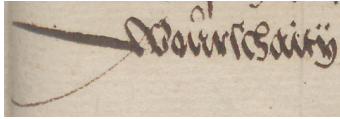
2.3. B NUORAŠAS. Šis, Mannhardto teigimu, A rankraščio variantas⁸¹, datuojamas 1560 m., yra folianto Ms. 1278 dalis, sudaryta iš 28 puslapių (14 lapų), t. y. 724r–738v (ankstesnė paginacija: 781r–796v) (žr. 4 pav.).

Foliantas Ms. 1278 (mkrf. 717), anksčiau saugotas Gdansko miesto bibliotekoje, šiuo metu – LMAGBR (senoji sign.: I E f. 36), kurio bendroji antraštė – *Das ander Teil. Chronicke* su 1560 m. datos nuoroda, yra kito rankraščių kodekso *II. Theil der Hoemeister Chronica von Paul Rusdorf an. Funcii* (Ms. 1277 [↔ α nuorašo folianto])

⁷⁹ *APrB* II 658.

⁸¹ *WMh* 237; dar žr. *KDStB* II 208.

⁸⁰ Dar žr. *KDStB* II 208; Lukšaitė 1999, 186.

5 pav. B 728r: mitonimo
Wourfchaitij grafinė raiška;
LMAGBR: Ms. 1278

tęsinys. Rankraščių rinkinys įrištas oda; lapo formatas – 30 × 20,5 cm⁸²; teksto antraštės, III dalis (pratarmė), mitonimai parašyti vokiškąja fraktūra su tekstūrai būdingais ypatumais (žr. 2.2), plg. sūduvių burtininko įvardijimą įtv. *Wourfchaitij* B 728r (žr. 5 pav.), o naratyvas – paprastuoju vokiškuoju kursyvu (*Kursivschrift* '15° į dešinę pasviręs raštas')⁸³.

Jame bibliografines pastabas ir įvairias remarkas bei kolofonus rašė Jacobas Karstenas, taip pat vienas rankraščio savininkų Schlieffas bei Gdansko metraštininkas ir Prūsijos istorijos žinovas Stenzelis (Stanisławas) Bornbachas (1530–1597).

SK B nuorašo 1-oji antraštė *Der vnghaubigen Su=lldauen ihrer Bock heili=llgung mit fampt an=lldern Ceremonien so ll fie tzubrauchen ll Pflegenn* užrašyta atskirame B 724r puslapyje. Po ja yra vėlesnio laikotarpio Schlieffo sukurtas kolofonas (žr. 1), parašytas paprastuoju vokiškuoju kursyvu. Tai antrasis SK rankraštis, kuriame pateikiamas sūduvių burtininko atvaizdas (žr. 2.2), pavadintas *Der Sudauen wou-fchllkaity welcher ihren bock heiligett* B 725r.

Tekstas parašytas labai aiškia rašysena, tvarkingai: nėra jokių rašalo dėmių, išskyrus vėlesnio laikotarpio neaiškios kilmės (spėtina, kad tai kraujo lašai [turbūt skaitytojo]) ir kitos spalvos atramento žymės (B 728r, 728v, 737r, 738r–738v), nėra ir raidžių taisyčių ar perbrauktų žodžių. Minėtina, kad nėra kustodų, o B 735r pateikta vienintelė perrašinėtojo remarka – dviejų praleistų X dalies žodžių *die helffte* nuoroda, B 727v praleistas paskutinis pratarmės žodis *wirdtt*. Be to, formuodamas iliustracijos pavadinimą, jis blogai apskaičiavo teksto ir 1-osios eilutės ilgį. Todėl vietoj dviejų raidžių *-ur-* pavartota ligatūra *-u~:* *wou-fchllkaity* B 725r.

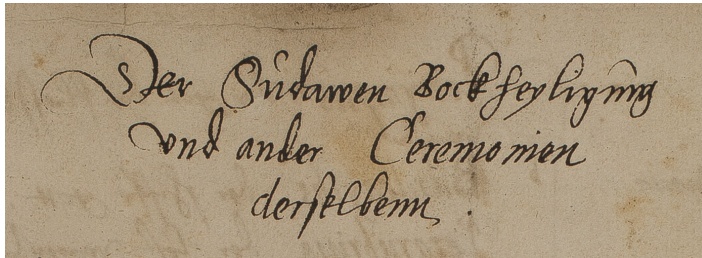
A ir B nuorašus Mannhardtas teigia esant perrašytus profesionalaus kopijuotojo⁸⁴. Savo hipotezei pagrįsti jis pateikia pakankamai faktologine medžiaga paremtų argumentų.

2.4. C NUORAŠAS. Šis SK rankraštis modifikuota 1-ąja antrašte *Der Sudawen Bockheyligung ll vnd ander Ceremonien ll derfelbenn* C 1r (žr. 6 pav.) saugomas Hercogo Augusto bibliotekoje Wolfenbüttelyje (Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel; toliau – WHAB) „manuscripta Augustea“ rinkinyje (sign.: Cod. Guelf. 14.11 Aug. 4°).

⁸² KDS*t*B II 208.

⁸⁴ WM*h* 238.

⁸³ Apie jį plačiau žr. Crous, Kirchner 1928, 40.

6 pav. C 1r: C nuorašo 1-oji antraštė;
WHAB: Cod. Guelf. 14.11 Aug. 4°

Tai 107 (22 × 16,5 cm) lapų (daug vakatų; yra lapų su heraldikos piešiniais), vienos rašysenos folianto *Prutenorum chronica* (dar žr. 10 išn.), įrišto pilkai gelsvos spalvos pergamentu, kurį 1656 m. nusipirko Žemutinės Saksonijos Braunšveigo ir Liubeburgo (Braunschweig-Lüneburg) žemių hercogas Augustas Jaunesnysis⁸⁵ (August der Jüngere, 1579–1666), dalis (1r–17r). Pirmasis šio dokumentų kodekso savininkas buvo Karaliaučiaus miesto gydytojas Gregoras Dunckeris. Jis pats perrašė šį dokumentų rinkinį⁸⁶.

Formališiosios struktūros aspektu C rankraštis priskirtinas elipsiniams SK nuorašams: trūksta pratarmės; tekstas pateiktas remiantis parafrastine, o ne konsekventiška pirminio šaltinio faktografijos pateikties metodika. Spėtina, dėl šios priežasties Mannhardtas jo vertę nustatė trimis ketvirtadaliais menkesnę nei A ir B variantų⁸⁷. Remdamasis faktologine argumentacija, šis tyrėjas, nors ir abejodamas, rankraštį datuoja 1546–1547 m.⁸⁸, tačiau iš tiesų jis parašytas 1545 m. Šį faktą liudija G nuorašo, antrinio C manuskripto varianto, perrašinėtojas, antraštiniame puslapyje įvardijęs tiksliai jo kopijuoto šaltinio sukūrimo datą (žr. 2.9). Deja, Otto von Heinemannas šios svarbios informacijos nepateikia⁸⁹.

SK C nuorašo teksto naratyvas parašytas paprastuoju vokiškuoju kursyvu (žr. 2.3), o mitonimai ir baltų indigenūs žodžiai – vokiškuoju kursyvu (**n**epasvirusiu 15° į dešinę, t. y. *Kurrentschrift*⁹⁰ – C 1r, 1v, 2r, 2v, 3r, 4r, 8v, 14v; tiesa, pasitaiko išimčių [pavyzdžiui, C 3v, 5v, 9r]), pastarajam būdingi tekstūros ypatumai – diakritiniai ženklai (žr. 2.2). Beveik viso teksto rašysena labai sunkiai įskaitoma, išskyrus mitonimus. Pasitaiko rašalo dėmių (C 3v, 4r, 4v, 5r), kelis kartus perbrauktų raidžių (C 1v, 4r, 13r, 15r), taisyčių raidžių (pavyzdžiui, *Markopele* → *Markopole* C 1v). Yra vėlesnio laikotarpio korekcinų žymenų, pateiktų kitos spalvos rašalu, plg. mitonimų taisymus: *Bcardoayths* (G- → B- ↔ *Bardoayths* [C 1v, 6v]), *Park → *Parkuns* C 1v. C 1v užfik-*

85 1656 m. folianto pirkimo datą hercogas Augustas Jaunesnysis nurodė savo paties sudaryto rankraščių katalogo 4421 puslapyje (WHAB darbuotojos Claudijos Minners-Knaup informacija).

86 Dar žr. Heinemann 1966, 183–184.

87 *WMh* 238–239.

88 *WMh* 239.

89 Heinemann 1966, 184.

90 Crous, Kirchner 1928, 30.

suotos 2 remarkos remiantis *Agenda Ecclesiastica* faktografijos pateikimo metodika, t. y. vienas mitonimų eksplikuojamas, nurodant romėnų dievo vardo atitikmenį (*Nep-tunus* ↔ *Bæardoayths*). Kustodų nėra.

2.5. +D NUORAŠAS. Šis SK variantas yra XVI a. Karaliaučiaus Knypavos (*Kneip-hof* [dab. Immanuelio Kanto sala]) miestelėno Johanneso Freybergo rankraštinio veikalas *Cronicka ubir Preußen. Eine kurcze Beschreibung und Anzeigung der Regirendenn Homeister, Kriegsgescheft, Tageferten und Handlung, die sich In Preußen bogen haben etc. Unterrichtung der Lande Ursprung, Preussen und Leiflant etc. In Summarien vorfast*, įtraukto į 475 lapų foliantą *Die Preussische Chronik des Johann Freiberg*⁹¹ dalis, pavadinta „Traktat von den Sudauern“ (107v–113r). Šis manuskriptas datuojamas 1546–1548 m., saugotas Karaliaučiaus miesto bibliotekoje (sign.: S 25 fol.)⁹².

2.6. E NUORAŠAS. Šis dokumentas⁹³ yra Christophoro Johannesono von Weysenfelso (*Christoffenn Ihann vonn Weijffenfels* – manuskripte pateikiamas autoriaus antroponimas, kiti variantai: *Christof Johanns von Weissenfels*⁹⁴, *Christoffen Ihan von Weissenfels*⁹⁵, *Christoph Ian von Weissenfels*⁹⁶), didžiojo magistro sekretoriaus ir kunigaikščio Albrechto Brandenburgiečio knygų graviūrų meistro⁹⁷, kompiliacinio rankraštinio veikalas *Cronica des hochlobwirdigenn ritterlichenn Teutschenn Ordens zusampt der Edlen lande Preussen und Leiflandte ursprung auf das aller kurtzeste begrieffen*⁹⁸, sudaryto iš naujosios didžiųjų magistrų kronikos *Die jüngere Hochmeisterchronik*⁹⁹, Karaliaučiaus Altstadt parapiinės bažnyčios kapeliono Paulio Pole bei Johannesono Freybergo ir Hanso Zererio veikalų, nuorašo dalis; užsakovas – Berndas Fahrenheidas (*Fahrenheind, Farenheit, Farenhemd*)¹⁰⁰, Karaliaučiaus Knypavos teismo tarėjas.

Šio veikalas originalas buvo saugomas Veimaro miesto bibliotekoje (*Stadtbibliothek Weimar*¹⁰¹). Jo nuorašų itin gausu: SRP sudarytojų teigimu¹⁰², būta 8-ių, iš kurių, remiantis pateiktomis bibliografinėmis nuorodomis, dabar turėtų būti išlikę tik 3, mat Torunėje (E nuorašas) ir Krokuvos kunigaikščių Čartoriskių (*Biblioteka Książąt*

91 Seraphim 1909, 29; dar žr. Töppen 1853, 212; 11 išn.

92 *WMh* 240. Pabrėžtina, kad visi Karaliaučiaus miesto bibliotekoje bei šio miesto archyve saugoti SK rankraščiai yra dingę (matyt, sunaikinti). Lukšaitės teiginys (žr. Kregždys 2009, 177), kad šių įstaigų SK rankraščiai gali būti saugomi Prūsijos kultūros paveldo Slaptajame valstybiniame archyve (*Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz*) yra iš esmės koreguotinas, mat šio archyvo darbuotojų teigimu (asmeninė informacija), jame SK nuorašų nėra, o tik keli Karaliaučiaus miesto bibliotekos rankraščiai ir labai negausi Karaliaučiaus universiteto knygų kolekcija.

93 Mannhardto (*WMh* 240) spėjimu, šis nuorašas yra D manuskripto variantas.

94 *SRP* IV 215; *SRP* V 184.

95 *SRP* V 16.

96 Kętrzyński 1872, 116.

97 Braun 1723, 234.

98 *SRP* VI 600–603; dar žr. Töppen 1853, 218–219; Töppen 1896, 393; Töppen koregavo autentišką pavadinimą, pavyzdžiui, „Teutschen“ jis keitė į „deutschen“.

99 *SRP* V 43–148.

100 Žr. *SRP* V 16; Pensel 1986, 33.

101 Žr. *SRP* VI 600.

102 *SRP* VI 600–601.

Czartoryskich) saugoma tik po 1 manuskriptą (Krokuvoje – sign.: 1330 [vieno perrašinėtojo atliktas XVIII a. nuorašas¹⁰³]), o dviejų Karaliaučiaus rankraščių likimas nėra žinomas (žr. 92 išn.).

Minėtina, kad E rankraščio variantų esama kur kas daugiau, nei teigiama iki šiol: (α) Štutgarto Badeno-Viurtembergo žemės bibliotekoje (Württembergische Landesbibliothek Stuttgart) saugomi 2 šios kronikos nuorašai, atlikti Leo Adriano ir Faustino von Waiblingeno (sign.: HB V 74: 1r–415r; HB V 75: 1r–255v), datuojami 1592–1598 m.¹⁰⁴; (β) Tiuringijos žemės ir Jėnos universiteto bibliotekoje (Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek Jena) yra XVI a. manuskriptas (sign.: Ms. Bos. f. 2 [senoji sign.: F. 245. Gg.], 1r–256v), parašytas vokiškuoju kursyvu¹⁰⁵.

Pabrėžtina, kad ne visuose juose yra SK intarpas, pavyzdžiui, jo nėra Krokuvos kunigaikščių Čartoriskų bei Tiuringijos žemės ir Jėnos universiteto bibliotekose saugomuose nuorašuose¹⁰⁶.

Foliantas, datuojamas 1550 m. (tokie metai nurodyti manuskripto turinyje – Rps 95, I), iš pradžių saugotas 1568 m. įkurtoje Torunės gimnazijos (dab. 1-ojo bendrojo profilio Mikalojaus Koperniko licejaus [I Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Toruniu]) bibliotekoje, Mannhardto teigimu, buvo itin geros kokybės¹⁰⁷.

Šiuo metu rankraštinė knyga, parašyta 3-ų perrašinėtojų (t. y. joje užfiksuoti trejų pos rašysenos tekstai), saugoma Viešojoje Koperniko knygų saugyklos Torunės vaivadijos bibliotekos (Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu [toliau – VKKSTVB]) Ypatingųjų rinkinių skyriuje (Dział zbiorów specjalnych): sign. Rps 95 (R.2° 8). Šį foliantą sudaro 414 lapų (21 × 31,5 cm); viršelis (21 × 33 cm), įrištas balta oda, yra gerokai apgadintas (aversas ir reversas daugelyje vietų sutrūkinėję, yra įplėšų, atsiradusių dėl apkaustų [9 cm] tvirtinamųjų detalių [vinių]; gerai matomos vabzdžių, matyt, duoninio skaptuko [*Stegobium paniceum*] padermės, padarytos išgraužos, ir trobagrybio [*Serpula lacrymans*] baltos dėmės) ir labai nešvarus; apkaustus reikia restauruoti, mat jie visai išklere, dingę odiniai dirželiai, kitos detalės išblukusios; taip pat pašalinta 10 rozetės (apskrito ornamento, suformuoto iš sudėliotų augalų lapų, gėlių žiedų ar abstrakčių detalių) formos averso papuošimų; nėra tvirtinamųjų viršelio vidinių įklotų; 6 tušti priešantraštiniai puslapiai pažeisti mechanškai ir sutepti rašalu.

E rankraščio SK pavadinimas (2-oji antraštė [žr. 3]) *Von den Sudawittern, || die iho die Sudawen genant || werdenn vff Samlandt, Belllangende ihre Ceremonien || vnnd Bockheyligongenn* E 377r (žr. 7 pav.) folianto turinyje yra modifikuotas, plg. *Vonn denn Südawenn ihren Bockheyligungenn vnd || Ceremonien* (Rps 95, 12). SK tekstas pateiktas 377r–388r. Paginacija tvarkinga, raštas dupletinis: antraštinis tekstas, įvadiniai žodžiai pateikiami vokiškąja fraktūra su tekstūros elementais (žr. 2.2), o pagrindinis tekstas – paprastuoju vokiškuoju kursyvu (žr. 2.3). Perrašinėtojo rašysena sunkiai įskaitoma – virš vienos antraštinės itin stilizuotos mažosios raidės adj. a. v. a. *bestollenn* pa-

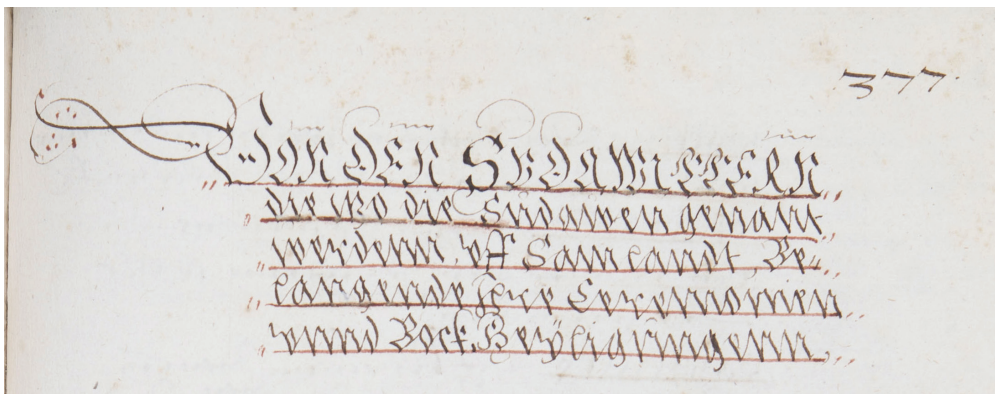
103 Plačiau žr. Kętrzyński 1872, 116; Kutrzeba 1910, 173.

104 Žr. Sieber, Irtenkauf, Krekler 1975, 80–81.

105 Žr. Pensel 1986, 33.

106 Žr. Kętrzyński 1872, 116; Pensel 1986, 33–35.

107 *WMh* 240.

7 pav. E 377r: E nuorašo 2-oji modifikuota antraštė;
VKKSTVB: Rps 95

žymėta jos grafinė reikšmė, t. y. parašyta nestilizuota (žr. 8 pav.). Jo būta ne itin atidaus, mat paraštėse yra rašalo dėmių (pavyzdžiui, E 379r), sulietų raidžių (pavyzdžiui, E 384r), o E 384r pastebėtą praleistą teksto atkarpą pats nuorašo atlikėjas, pažymėjęs įterpimo ženklą |-, pateikė paraštėje. Pasitaiko ir nemotyvuotų perbraukimų, pavyzdžiui, a. v. a. *hulffe* užrašytas kaip *hulffe*¹⁰⁸ E 387v. Kustodai surašyti tvarkingai kiekvieno *verso* puslapio apačioje.

E manuskriptas yra itin svarbus, mat tai Karaliaučiaus miesto bibliotekoje saugotų ir, spėtina, sunaikintų (žr. 92 išn.) nuorašų antrinis variantas, t. y. D rankraščio nuorašas (žr. 93 išn.), suponuojantis minėtoje institucijoje saugotų dokumentų struktūravimo ir faktografinės medžiagos pateikimo būdus, matyt, ir jų kalbos raišką.

2.7. †ε NUORAŠAS. Mažąja graikų alfabeto raide †ε žymimas E manuskripto antrinis variantas, t. y. E nuorašo kopija, kuri buvo saugoma Torunės rotušės bibliotekoje¹⁰⁹. Ilgainiui dalis šios įstaigos inkunabulų ir rankraščių buvo perkelti į Torunės Mikalojaus Koperniko universiteto biblioteką (Biblioteka Główna Uniwersytetu Mikołaja Kopernika)¹¹⁰, tačiau šios įstaigos Ypatingųjų rinkinių skyriaus vadovo dr. Andrzejaus Mycio duomenimis, čia ε nuorašo nėra (asmeninė informacija).

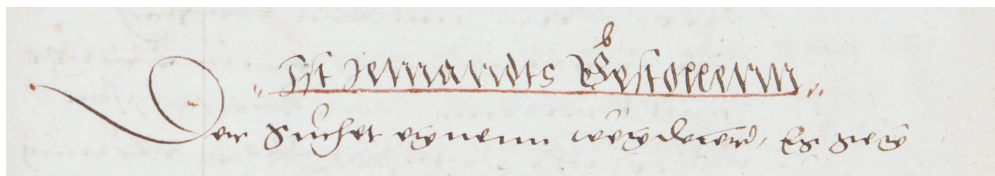
2.8. †F NUORAŠAS. 1552 m. †F manuskripto *Der Sudauiter, die itzund Sudawen genant werden, Ceremonien vnd bockheyligen* autorystė priskiriama dr. Hansui von Kreytzenui (?–1575), kurį dėl domėjimosi prūsų kultūra labai vertino Hennenbergeris¹¹¹.

108 Dupletinių <ff> perbraukimas vienu brūkšniu buvo įprasta XVI a. rankraščių grafinė ypatybė (plg. *Namllhafftigen* α 728v), tačiau šiame žodyje perbrauktos 3 raidės.

109 *WMh* 240.

110 Shevchenko 2007, 142.

111 *WMh* 240.

8 pav. E 386r: eksplikacinė stilizuotos vokiškosios fraktūros grafemos korekcija;
VKKSTVB: Rps 95

Rankraštis rašytas kelių asmenų – von Kreytzeno nuorašas baigiasi XII dalimi „Von den todten“¹¹², toliau eina priedas kita rašysena, matyt, papildytas ankstesnių manuskriptų pagrindu, saugotas Karaliaučiaus miesto bibliotekoje (žr. 92 išn.).

2.9. G NUORAŠAS. Getingeno universiteto bibliotekos rankraštyne Bezenbergeris¹¹³ buvo radęs SK nuorašą, jo paties įvardytą G raide (↔ top. *Göttingen*). Šį rankraštį jis traktavo kaip Jeronimo Maleckio perspaudo kopiją.

Vėliau minėtas dokumentas minimas Wilhelmo Meyerio¹¹⁴ parengtame šios bibliotekos manuskriptų sąvade, kuriame pateikiama trumpa jo charakteristika: sign.: Histor. 555; rankraštį sudaro 13 lapų (19 × 15 cm); nuorašas – Jeronimo Maleckio veikalo variantas, geresnės kokybės nei *e* perspaudas. Meyeris, spėtina, remdamasis nuorašo 1-oje antraštėje užfiksuota 1545 m. nuoroda (kaip pirminio šaltinio), jį datuoja XVI–XVII a. Rankraštis be pratarmės, informacija pateikiama parafrastiškai.

Dabar šis SK nuorašas saugomas Valstybinės Žemutinės Saksonijos ir Getingeno universiteto bibliotekos (Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen [toliau – VŽSGUB]) Rankraščių skyriuje, sign.: 8 Cod. Ms. hist. 555; fizinė forma – nedidelė rankraštinė knygelė kietu popieriniu viršeliu.

Mannhardtas šio nuorašo apskritai nemini, o jo veikalo redaktoriai, neįvardiję atskiro manuskripto varianto, pateikė klaidingą pastabą apie jo sąsają su K rankraščiu¹¹⁵.

Išskirtinė šio manuskripto ypatybė – nominacijos ir konteksto perteikimo homogeniškumas palyginti su C nuorašu: 1-oji antraštė *Der Sudauen Bockheiligung vnd || andere Ceremonienn || derfelben*. 1545 G 1r (↔ *Der Sudawen Bockheyligung vnd ander Ceremonien derfelbenn* C1r [žr. 2.4]) užrašyta atskirame lape, puslapio viršuje pieštuku pažymėtame arabiškuoju skaitmeniu 1¹¹⁶ (žr. 9 pav.), antroji – kitame lape: *Von den Sudewittern, die itzunder Su||dauen heiffen und gnant wer||den, wie fie ire Cerenien || halten* G 2r ↔ *Von den Sudewittern, die ytzunder Sudawen heyyffen vnd genant werden, wie fie yre Ceremonien halten* C 1r, t. y. skirtingai nei kituose SK manuskriptuose, vartojami: (1) defektinė seka *Der Sudauen Bockheiligung* vietoj įprastos *Der vnglaubigen* || *Sudauen*

112 BRMŠ II 138.

113 Bezenberger 1878, 124.

114 Meyer 1893, 171.

115 WMh 244.

116 Šio puslapio apačioje, matyt, paties perrašinėtojo juodu rašalu skaitmeniu 18 pažymėta vienintelė paginacijos žyma.

9 pav. G 1r: G nuorašo 1-oji antraštė;
VŽSGUB: 8 Cod. Ms. hist. 555

ihrer bockheiligung A(p [WMh 244]) (\leftrightarrow α 724r, B 724r); (2) inovacinis sintaksinis konstruktas *vnd* || *andere Ceremonienn* || *derselben* užuot pateikus *mit sambt andern Ceremonien, so sie tzu brauchen gepflegeth* A(p)¹¹⁷ (\leftrightarrow α 724r, B 724r); (3) adv. v. v. a. / v. v. ž. *itzunder* 'dabar, šiuo metu'¹¹⁸, t. y. *itzunder* G 2r \leftrightarrow *ytzunder* C 1r vietoj adv. *itzund* A(p [WMh 244]) (\leftrightarrow *itzunt* α 727v, *itzunter* B 728r, *izundt* X 762).

Minėtina, kad G nuoraše, palyginti su pirminiu C, pasitaiko akivaizdžių korektūros klaidų (1) ir nekodifikuotos rašybos sistemos suponuoto grafemų įvairavimo (2–4): (1) praleidžiamos raidės (plg. 2-osios antraštės [\leftrightarrow įvadinio sakinio] absorbicinę lytį *gnant* G 2r \neq *genant* C 1r (\leftrightarrow *genant* A(p [WMh 244]), *genanntt* α 727v) ar net skiemenys (plg. *Cerenien* G 2r \neq *Ceremonien* C 1r); (2) modifikuojama haploidinių konsonantų raiška, keičiant ją į binarinį variantą (plg. *Ceremonienn* G 1r \neq *Ceremonien* C 1r); (3) pasitaiko pučiamųjų priebalsių pakaitos atvejų (plg. *Sudewittern* G 2r \neq *šudewittern* C 1r); (4) inovacinių grafemų bei jų junginių pateikčių (plg. *Dej woijthi* G 2r \neq *Dej wothij* C 1r [diftongas <oy>, matyt, pagal analogiją su diftongu <ey>]; *treugke treucke* G 8v \neq *treugke treugke* C 9v).

Remiantis išskirtine diferentinių rankraščių formaliaja kongruencija, nors ir yra nežymių neatitikimų (korektūros klaidų), galima daryti tris svarbias išvadas:

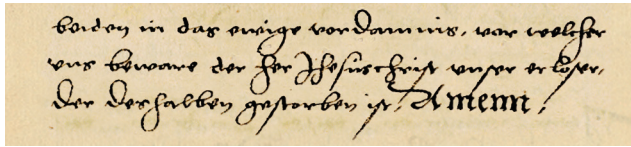
- 1) G manuskriptas yra antrinis C nuorašo variantas;
- 2) C nuorašo sukūrimo data, žinota G rankraščio autoriui, – 1545 m.;
- 3) G nuorašas preciziškai neatitinka pirminio varianto.

Taip pat akcentuotina, kad G nuorašas atliktas iki korekcinių C pataisų (mitonimo *Gardoajths* G 2v / *Gardoayths* G 6r \leftrightarrow *B(←G)ardoajths* C 1v / *B(←G)ardoayths* C 6v). Tai svarbus faktografijos elementas, suponuojantis taisyčių autorių esant ne C manuskripto atlikėją, bet kitą asmenį. Šis motyvas svarbus argumentuojant onimo lyties su inicialiniu G- istoriškumą.

Dar viena specialioji G nuorašo savybė, taip pat užfiksuota ir tX₁ rankraštyje, tačiau kitos modifikacijos (žr. 2.15) – papildomas finalinis sakiny, sukurtas paties

117 WMh 244.

118 MLex I 1463; Lübben, Walther 1888, 332.

10 pav. G 13v: XII dalies „So ĳemants beftolen ift“
paskutinis sakiny;
VŽSGUB: 8 Cod. Ms. hist. 555

manuskripto perrašinėtojo: po paskutinio XII dalies „So ĳemants beftolen ift“ G 11v žodžio a. v. a. *vordamnis* ‘amžinoji kančia’¹¹⁹ eina sintaksinis junginys: *vor welcher* || *vns bewoner der Her Jhesus christ vnser erlofer*, || *der derhalben gestorben ist*, *Amenn* G 13v (žr. 10 pav.), t. y. nuo *kurios* [amžinosios kančios] *mus gyvuosius Viešpats Jėzus Kristus* [teapsaugo], *mūsų išlaisvintojas, kuris dėl šios priežasties mirė, Amen*.

G nuorašo tekstas parašytas dvejoju raštu: antraštė, įvadiniai sakiniai ir mitonimai perteikti vokiškąja fraktūra su tekstūros elementais (žr. 2.2), o naratyvas – paprastuoju vokiškuoju kursyvu (žr. 2.3). Kustodų nėra.

2.10. G(p) NUORAŠAS. G(p) – publikuotas SK rankraščio variantas. Jį 1576 m. parengė Prūsijos istorikas Lukas Davidas (1503–1583), o redagavo ir daugiatomio veikalo *Preuffische Chronik* 1-ajame tome 1812 m. išleido Ernstas Hennigas. Mannhardto spėjimu, tai nekokybiško, Karaliaučiaus miesto archyve saugoto SK manuskripto parafrastinių fragmentų (apie jų struktūravimo ypatumus žr. 3) rinkinys¹²⁰.

2.11. +H NUORAŠAS. SK nuorašas *Der Sudawen Bock heiligung* || *vnnnd andere Ceremonien derselben*, saugotas Karaliaučiaus miesto archyve, Mannhardto teigimu, buvo kokybiškesnis nei tas, kuriuo naudojosi G(p) nuorašo rengėjas Davidas¹²¹. Deja, jokių naujų duomenų apie šį dingusį (žr. 92 išn.) rankraštį rasti nepavyko. Šio nuorašo, matyt, nėra matęs ir Mannhardtas, mat jį minėdamas, nepateikia ne tik rankraščio minimalaus bibliografinio aprašo, bet ir nenurodo jokių faktografijos duomenų, pavyzdžiui, mitonimų variantų ar kitų dokumento ypatumų.

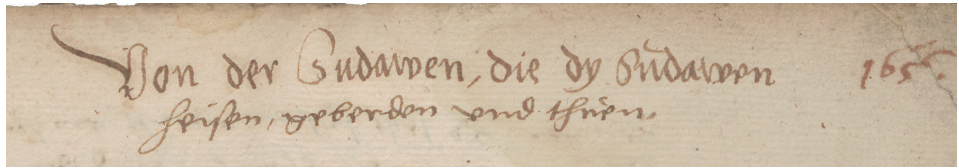
2.12. J(p) NUORAŠAS. Šio publikuoto rankraščio autorius – Matthejus Waiselis, įtraukęs jį į savo *Chronica Alter Preuffcher, Eifflendischer vnd Curlendischer Historien* nuo 19 iki 27 lapo (numeruota remiantis foliacijos, o ne paginacijos sistema, t. y. žymimi lapai, o ne puslapiai [dar žr. 3])¹²². Šios knygos pirminis variantas (rankraštis) saugomas Prūsijos kultūros paveldo Slaptajame valstybiniame archyve (sign.: XX. HA, Msc, A Nr. 12); SK paginacija nuo [37] iki [43].

¹¹⁹ FHNDWe.

¹²⁰ WMh 241.

¹²¹ WMh 241.

¹²² Waisselius 1599, 19–27.

11 pav. K 165r: K nuorašo 2-oji antraštė (įvadinis sakiny);
LMAGBR: Ms. 1271

Mannhardto teigimu, Weisselis galėjo naudotis pirminiais SK nuorašais, kuriuos papildė duomenimis iš *Agenda Ecclesiastica*¹²³, nors yra manančių, kad jis pasitelkė ir E manuskriptą¹²⁴. Šis nuorašas laikytinas sintetiniu variantu, mat jo mitonimų vardijimo sekoje atsekama abiejų šių veikalų faktografija. Remiantis Lukšaitės atlikta atskirų leksinių vienetų grafinio perteikimo vėlesniojo laikotarpio autorių veikaluose analize¹²⁵ ir Davido Brauno¹²⁶ pasakojimu apie šį veikalą kritikavusius XVI a. tyrėjus, galima teigti, kad būtent šiuo SK nuorašu rėmėsi Matas Pretorijus ir Christophoras Hartknochas, nors tai neigė Mierzyński¹²⁷.

2.13. K NUORAŠAS. Senojo ir vėlesniojo laikotarpio rankraščių hibridinis nuorašas K, parašytas vidurio vokiečių žemaičių ir ankstyvosios aukštaičių, Prūsijoje paplitusių šnektų, pagrindu (žr. 4), yra dupletinio folianto *Preische Chronica. M.S. / N. 14 B B.* (31 × 21,5 cm), anksčiau saugoto Gdansko miesto bibliotekoje (senoji sign.: I E 20), dabar – LMAGBR (sign.: Ms. 1271; 711 mkrf.)¹²⁸, sudėtinė dalis. Güntherio teigimu, K manuskriptas yra Jeronimo Maleckio veikalo kopija¹²⁹.

Seniausias folianto tekstas rašytas 1536 m., vėlesnis – 1586 m. Jį sudaro nedidelis Ordino kronikos fragmentas lotynų kalba (1r–3r), senosios didžiųjų magistrų kronikos *Ältere Hochmeister-Chronik* tekstas (3v–95r), Gdansko kronikos (Danziger Chronik) dalis (95v–164v) ir SK nuorašas (165r–168r), pradedamas 2-ąja modifikuotąja antrašte (↔ įvadinis sakiniu) *Von der Sudawen, die dy Sudawen || heissen, geberden vnd thuen* K 165r (žr. 11 pav.). Rankraštinė knyga įrašta pergamentu.

Pirmasis folianto savininkas – Scrinus. Šiam mirus, rankraštinę knygą įsigijo Hennenbergeris (apie juos žr. 2.2), priešantraštiniame puslapyje įrašęs pirkimo datą 1586 m.¹³⁰

Šis nuorašas priskirtinas elipsiniams, mat trūksta 1-osios antraštės, pratarmės, XI ir XII dalių. Be to, jo rengėjas eliminavo beveik visas baltų kilmės indigenias leksemas, išskyrus mitonimus, kai kurių epizodų apskritai nemini, savaip reinterpretuodamas ankstesniuose rankraščiuose užfiksuotą informaciją. Tekstas parašytas sunkiai įskaitomu paprastuoju vokiškuoju kursyvu su tekstūros elementais (žr. 2.3). Kustodų nėra.

123 *WMh* 243.

124 *SRP* VI 600–601.

125 *MP* III 735, 739.

126 Braun 1723, 308.

127 Мържинский 1895, 185.

128 *KDStB* II 201.

129 *KDStB* II 208.

130 *KDStB* II 202.

Išskirtinė šio nuorašo savybė – neordinarinės korektūros klaidos, plg. a. v. a. *be-girde* ‘noras, troškimas’¹³¹ pakeitimą (dar žr. 4) į *†gebirde* ‘t. p.’ K 165r¹³², t. y. grafemų transpoziciją¹³³, taip pat pasitaiko praleistų žodžių (žr. 156 išn.).

K nuoraše taip pat užfiksuota mitonimų funkcijų inovacinė konvergentinė (0 ↔ 1 [α], 1 ↔ 2 [β], 0 ↔ 3 [γ]) pateiktis, kuri įprastai aiškinama perrašinėtojo žvilgsnio peršokimu¹³⁴: (α) A(p) rankraščio įvadiniame sakinyje paminėtas *Ockopirmus* ‘der erste Gott Himmels vnd Gestirnes’¹³⁵ K nuoraše įvardijamas kaip *Ockopirmus der got des liches* K 165r, nors tai yra mitonimų sąrašo 1-osios dievybės *Swayxtix* A(p [WMh 245]) ‘der Got des Lichtes’ funkcinė konotacija; (β) kūno ydų, ligonių ir sveikųjų dievybės *Auschaits* ‘der Gott der Gebrechen Kranken vnd Sunden’, A(p [WMh 245]) nuoraše užfiksuotos 2-ąja, funkcijų apibrėžtį K nuorašo autorius perkelia dievybei *Swayxtix*, plg. *Scwixtix der got der gebrechen der krancken vnd der gefunden* K 165r; (γ) A(p) rankraščio mitonimų sąvado 3-iosios dievybės *Autrimpus* pragmatinė reikšmė ‘der Gott des Mehres vnd der grossen Sehe’¹³⁶ K nuorašo rengėjo iš pradžių buvo suteikta įvadiniame sakinyje minimam *Okopyrmus der gut got des mehres* [išbraukta tos pačios spalvos rašalu] *Himels vnd des gestirn*.

Dėl minėtų priežasčių K manuskripto sakralinės konotacijos heteromorfines leksemas (lyginant jas su kituose SK rankraščiuose užfiksuotomis lytimis) reikėtų vertinti kaip kvestionuotinos grafeminės struktūros ir semantinės vertės formas.

2.14. X NUORAŠAS. Šis SK rankraštis – naujai rastas, iki šiol Lietuvos tyrėjams nežinotas, Mannhardto neaprašytas, nors senokai kodifikuotas manuskriptas¹³⁷, saugomas LMAGBR (sign.: Ms. Uph. fol. 34).

X nuorašas, spėtina, vėlyvesnis, nors datuojamas XVI a.¹³⁸ Jo paginacija yra nuosekli multisekventinė (pateikiama puslapių, o ne lapų numeracija), bet dėl cituojamosios informacijos pateikimo rankraštis priskirtinas senųjų manuskriptų pogrupiui (pagal Mannhardto nustatytą metodiką [žr. 2]).

Ms. Uph. fol. 34 foliantas, kuris sudarytas iš 775 lapų (30 × 21 cm) vieno perrašinėtojo teksto – Ordino didžiųjų magistrų kronikos *Hochmeister-Chronik* (X 5–758) ir SK (X 760–774), įrištas tamsiai rudos spalvos oda; įrišui būdingi Renesanso knygų puošybos elementai: išlikę ir funkcionalūs apkaustai nėra itin prabangūs, bet skoningi; averso ir reverso viduryje – deivės Justicijos, laikančios kardą ir svarstyklės, atvaizdo raižiniai, tačiau ji vilki ne romėnės stola, bet Renesanso laikų palaidinę. Po jos atvaizdu yra įrašas: „IVSTICIA QVISQVIS PICTURAM LV || MINE • DIC • DEUS • CERNIS • EST || IVSTUS • IVSTA • QUE • FACTA • AMEN“ (šiek tiek kitokį tekstą pateikia Güntheris)¹³⁹. Aplink Justicijos atvaizdą viršelio kraštuose ištisine juosta įspausti 24 žymių kultūros veikėjų portretai su nominacija: aiškiai įskaitomas tik vardas *Dante*; ant vieno atvaizdo (dešinėje pusėje) yra apkausto tvirtinamasis

131 FHNDWe.

132 Dar žr. WMh 245; BRMŠ II 128.

133 Apie ją plačiau žr. Subačius 2001, 304–305.

134 Žr. Subačius 2001, 299–300.

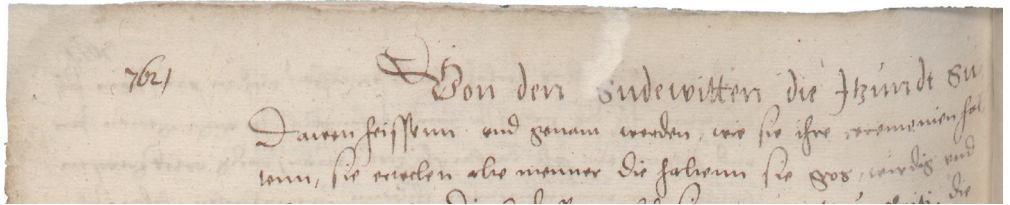
135 WMh 245.

136 WMh 245.

137 KDS tB II 402–403.

138 KDS tB II 402.

139 KDS tB II 402.

12 pav. X 762v: 2-oji antraštė (įvadinis sakiny);
LMAGBR: Ms. Uph. fol. 34

elementas. Viršelio averse taip pat išpaustas folianto savininko asmenvardis¹⁴⁰: „CAROL RAMSEY“.

Išskirtinis folianto požymis, suponuojantis preliminarią jo sukūrimo lokalizaciją – **vandenženklis**. Jį pavyko išžiūrėti dokumentų kodekso priešantraštiniame puslapyje: 4 × 6 cm ovalo formos puslapio apačioje esančioje latentinėje žymėje pavaizduota karūnuota moteris (švč. Mergelė Marija?), laikanti ant rankų kūdikį (Jėzų Kristų?), o po jos kojomis – Mėnulio pjautuvas (matyt, aliuzija į NT Apr 12,1–3 siužetą); žemiau šio vaizdinio (po ovalo ženklų) – vandenženklis trumpinys „GM“, kuris, spėtina, eksplikotinas kaip V. lo. *genius municipii* ‘miesto globėjas’¹⁴¹, t. y. (?) Marienburgo (pagal herbą) miesto patronas – švč. Mergelė Marija, mat popieriaus gamintojo tokiais inicialais nepavyko identifikuoti¹⁴².

Marienburge (dab. le. *Malbork* [↔ V. lo. *Mariaeburgum*, *Mariae castrum*]) knygų spaustuvių būta jau nuo XVI a. pradžios – nuo 1512 m.¹⁴³ Galima spėti, kad popierius gautas iš Marienburgo miesto kanceliarijos, o galbūt čia ir sudarytas šis įvairių rankraščių nuorašų kodeksas.

X rankraščio antraštės bei mitonimai parašyti vokiškuoju kanceliariiniu raštu (*Kanzleischrift*)¹⁴⁴, o naratyvas – vokiškuoju kursyvu (žr. 2.4) (plg. 12 pav.). Perrašinėtojo būta ne itin atidaus, mat esama rašalo dėmių (X 760, 767, 771, 774), perbrauktų raidžių (X 760), sulietų (X 760, 765, 767) ir taisytų (X 762) grafemų, iš pseudosimbolių, mėginant paslėpti rašalo dėmes, suformuotų žodžių, pavyzdžiui, † → *er* X 767. Tiesa, kustodai surašyti tvarkingai kiekvieno *verso* puslapio apačioje.

Remiantis struktūrinių dalių modeliavimo sistema ir jų abesijos stoka, šis manuskriptas priskirtinas senųjų (A[p], α, B rankraščių) grupei, tačiau nėra tikslus jų nuo-

¹⁴⁰ Ramsey giminė, kilmingoji Elbingo miesto šeima, kilusi iš Škotijos, kur garsėjo jau nuo XIV a. Sunku identifikuoti, kuriam Caroliui Ramsey ši rankraštinė knyga priklausė, mat tokios nominacijos asmenų būta 5-ių. Spėtina, kad tai Carolis Ramsey Jaunesnysis (Karol zwany młodszym [1651-11-23 – †?]), kadangi būtent jis kaupė ir užsakinėjo senų rankraščių kopijas,

taip pat kai kuriuos jų ir pats perrašė (žr. *SBPN* IV 35–37).

¹⁴¹ Capelli 1901, 477.

¹⁴² Žr. Żurowski 1965; dar žr. Piekosiński 1893.

¹⁴³ Gloger II 89; dar žr. Kawecka-Gryczowa 1975, 19; Pirożyński 2000, 224; Kaunas 2004, 159.

¹⁴⁴ Plačiau žr. Crous, Kirchner 1928, 30.

rašas, t. y. antrinis variantas, plg. šių veikalų mitonimų grafinės, leksemų sintaksinės ir semantinės raiškos diferencijos pavyzdžius: *Baidonaitis Der schiff leise gott* 'Baidonaitis – laivo skrodės dievas' X 762¹⁴⁵ ↔ *Bardoyts der [Ø] Schiffe Gott A(p)* [WMh 245] / *Bardonayths Der Schieff [Ø] Gott α* 728r / *Bardoyths Der Schieff [Ø] gott B* 727v 'Bardaitis – laivo/u dievas', dar plg. v. v. a. *jemandts* X 772 ↔ v. v. a. *imands* A(p) [WMh 259]), *imants* α 736v, B 737r¹⁴⁶ ir kt.

2.15. +X₁ NUORAŠAS. Karaliaučiaus miesto bibliotekos rankraščių katalogo sudarytojas ir šios įstaigos darbuotojas dr. Augustas Seraphimas (1864–1924) yra užregistravęs **vienintelį** rankraštį, kurio pavadinime, beje, neatitinkančiame kitų dviejų, Mannhardto minimų šioje įstaigoje saugotų nuorašų įvardijimo (žr. 2.5, 2.8), nurodytas sūduvių etnonimas: *Von den Sudawitten, die Itzo die Sudauenn genant werden auff Samblandt belangendt Ihre Ceremonienn unnd Bockheiligungen*¹⁴⁷. Tai XVI a. folianto *Preussische Chronica 1582* (sign.: S 24 fol.)¹⁴⁸ dalis, sudaryta iš 17 puslapių (319r–327r). Beje, šis nuorašas apskritai nėra minimas Mannhardto knygoje.

Seraphimas taip pat nurodo lygintiną *e* perspaudą, kurio tekstas neva sutampa su Jeronimo Maleckio kompiliacijos naratyvu, bet, jo teigimu, paskutinėje (iš tiesų – XII [žr. 3]) SK dalyje („Ist imands bestolen“ A[p])¹⁴⁹ trūksta rankraštyje esančio sakinio *Da behütte uns vor, liebster Vatter, durch Deinen geliebtesten Sohn, Amen*¹⁵⁰, t. y. *Apsaugok mus, mielas Tėve, per savo numylėtąjį Sūnų, amen*. Šis sakinytis, žinoma, yra paties perrašinėtojo sugalvotas, t. y. inovacinis, implikuojantis scholastinės stilistikos elementų imitacija, plg. *Behüte uns Alle vor Krieg, Hunger und Pestilenz, und vor einem böfen schnellen Tod [...]* *Gott der Vater fegne mich und behüte mich!*¹⁵¹, t. y. *Saugok mus visus nuo karo, bado ir ligų, ir nuo baisios ūmios mirties [...]* *Dieve Tėve, laimink mane ir saugok mane!* (dar žr. 2.9).

3. SK RANKRAŠČIŲ FAKTOGRAFIJOS STRUKTŪRAVIMO PRINCIPAI. Mannhardtas ar jo knygos sudarytojai, matyt, remdamiesi parafrastinio modelio (apie jį žr. 2) C ir vėlesniojo laikotarpio nuorašų K (taip pat ir spausdintų variantų [J(p), G(p)]) vienijančia etnomitologinės faktografijos pateikimo tendencija – SK informacijos prezentaciją pradėti nuo 2-osios antraštės ir toliau einančio teonimų sąrašo (plg. SK variantus C 1r, G[p] 86, J[p] 19), pasirinko dominuojantį teksto lakūnų eliminavimo principą ir A(p) nuorašo jotvingių etnomitologinę medžiagą grupavo ne nuo seniausių α 726r–α 727v, B 726r–727v ir vėlesniojo laikotarpio X 760–761 rankraščių pradžioje pateikiamos pratarmės (A[p])¹⁵², bet nuo 1-osios ir 2-osios (įvadinio sakinio) antraščių bei mitonimų indekso.

Remiantis senosios grupės A(p), α, B, X rankraščių konsekventine struktūrine modeliacija, SK prototipo sąranga eksplikuotina išskiriant 12 sudėtinių dalių:

145 Dar žr. Götze 1920, 149.

146 Dar žr. FHNDWe.

147 Seraphim 1909, 28.

148 Seraphim 1909, 25.

149 WMh 259–260.

150 Seraphim 1909, 28.

151 Arndt 1840, 54.

152 WMh 261–262.

I. 1-oji antraštė: *Der vnglaubigen Sudauen ihrer bockheiligung mit sambt andern Ceremonien, so sie tzu brauchen gepflegeth* A(p)¹⁵³ (*Netikinčiųjų sūduvių ožio garbinimas su visomis apeigomis, kurias jie atlikinėjo*) ↔ α 724r, B 724r (nepateikiama E, J[p], G[p], K, X);

Ia. modifikuota inovacinė 1-oji antraštė: *Der Sudawen Bockheyligung vnd ander Ceremonien derfelbenn* C 1r (*Sūduvių ožio garbinimas ir kitos jų apeigos*) ↔ G 1r;

II. *Wourschkayty* (burtininko) iliustracija, pavadinta: *Der Sudauenn ll wourfchaitj welcher Ihren Bock Heiligett* α 725r (*Sūduvių burtininkas, kuris jų ožį garbina*) ↔ *Der Sudauen wouřschllkayty welcher ihren bock heiligett* B 725r;

III. pratarmė: *Nach dem vor zeiten Preussenn Hullmigeria seinenn Nahmenn gehabt* A(p)¹⁵⁴ (*Seniau Prūsija buvo vadinama Hullmigeria*) ↔ α 726r–727v; B 726r–727v; X 760–761 (nepateikiama C, E, G, G[p], J[p], K);

IV. 2-oji antraštė (↔ įvadinis sakinys): *Von den Zudewiten die itzund Sudauen heissen vnd genant werden, wie sie Ire Ceremonien halten* A(p)¹⁵⁵ (*Apie burtininkus, kurie dabar save vadina sūduviais ir yra vadinami, kaip jie atlieka apeigas*) ↔ α 727v, B 728r, C 1r, G 2r, X 762 (nepateikiama G[p], J[p]);

IVa. modifikuota 2-oji antraštė: *Von den Sudawittern, ll die ižo die Sudawen genant ll werdenn vff Samlandt, Belllangende ihre Ceremonien ll vnnnd Bockheyligungenn* E 377r (*Apie sūduvių, kurie dabar save sūduviais iš Sembos vadina, apeigas ir ožio garbinimą*) ↔ *Von der Sudawen, die dy Sudawen ll heißen, geberden vnd thuen* K 165r (*Apie sūduvius, taip pat sūduvių palikimą, elgesį ir veiklą*)¹⁵⁶;

V. mitonimų sąrašas ir jų funkcinės konotacijos eksplikacija: A(p)¹⁵⁷, α 727v–730r, B 728r–730v, C 1r–4r, E 377r–379v, G 2r–4v, G(p) 86–87, 89–91, 127, J(p) 19–20, K 165r–166r, X 762–764;

VI. *Wie sie den Bock heiligen* A(p)¹⁵⁸ (*Kaip jie ožį garbina*) ↔ α 730r–731r, B 730v–731v, C 4r–5v, E 379v–380v, G 4v–5v, G(p) 87–88, J(p) 21, K 166r–167r, X 764–765;

VII. *Der erden gott Puschkaytus* A(p)¹⁵⁹ (*Žemės dievas Puschkaytus*) ↔ α 731r–731v, B 731v–732r, C 5v–6r, E 380v–381r, G 5v–6r, G(p) 126–127, J(p) 21, K 167r, X 766;

VIII. *Bardoayts der Schiffleut gott* A(p)¹⁶⁰ (*Jūrininkų dievas Bardoayts*) ↔ α 731v–732r, B 732r–732v, C 6v–7r, E 381r–381v, G 6r–6v, G(p) 116, J(p) 21, K 167v, X 766–767;

IX. *Von jren Sponsalien vnd vorlubnissen* A(p)¹⁶¹ (*Apie jų sužadėtuves ir išpirką*)¹⁶² ↔ α 732r–734r, B 732v–735r, C 7r–10v, E 381v–384r, G 6v–9r, G(p) 133–135, J(p) 24–25, X 767–769;

153 WMh 244.

154 WMh 261–262.

155 WMh 244.

156 Plg. koreguotinę BRMŠ II 143 pateiktą vertimą „Apie sūduvių, kurie vadinami sūduviais [sic!], būdą ir darbus“, mat sintagma *die dy Sudawen* suponuoja praleistą struktūrinį sintaksinį elementą v. v. ž. *up* (*uppe*), t. y. conj. v. v. ž. *up dy* 'taip pat ↔ v. *auf dass, damit*' (žr. Lübber, Walther 1888, 895), o a. v. a. *heissen* 'palikimas; įsakymas, įsta-

tymas ir kt. ↔ v. *Gebot*' (Götze 1920, 118) yra daiktavardis, o ne veiksmavardis.

157 WMh 245–249.

158 WMh 250–251.

159 WMh 251–252.

160 WMh 252–253.

161 WMh 253–254.

162 SK lytis *vorlubnissen* dėl morfologinės struktūros gali būti interpretuojama kaip dialektinis a. v. a. *verläubnis* 'išpirka' ↔ atlygis (ir kt.) v. *Beurlaubung* ↔ bžn. lo.

IXa. modifikuota IX dalies antraštė: *Ire sponfalia vnd vorleubnus vnd brautlaof* K 167v–168r (*Jų sužadėtuovės ir išpirka, ir vestuvės*)¹⁶³;

X. *Von den todten* A(p)¹⁶⁴ (*Apie mirusiuosius*) ↔ α 734v–735v, B 735r–736r, C 10v–12v, E 384r–385v, G 9r–10v, G(p) 137–138, J(p) 25–27, X 770–771 (nepateikiama K);

XI. *Von jerlichem gedechnis* A(p)¹⁶⁵ (*Metinės*) ↔ α 735v–736r, B 736r–737r, C 12v–13v, E 385v–386r, G 10v–11v, G(p) 143–144, J(p) 26–27, X 771–772 (nepateikiama K);

XII. *Ist imands bestolen* A(p[WMh 259–260]) (*Jei kas yra apvogtas*) ↔ α 736v–738r, B 737r–738v, C 14r–17r, E 386r–388r, G 11v–13v, G(p) 146–148, J(p) 27, X 772–774 (nepateikiama K);

XIIa. inovacinis perrašinėtojų naratyvas – krikščioniškojo tikėjimo formulės: *vor welcher || vns bewoner der Her Jhesus chrift vnser erlofer, || der derhalben gestorben ist, Amenn* G 13v (žr. 2.9) ↔ *Da behütte uns vor, liebster Vatter, durch Deinen geliebtesten Sohn, Amen* X₁ (dar žr. 2.15).

Akcentuotina, kad A(p), α, B, X nuorašų informacijos struktūravimo metodika suponuoja obligatinės **diplomatinių**, siejamų su **teisine** sfera, dokumentų rengimo tradiciją, t. y. faktografija pateikiama remiantis tokiems veikalams nustatyta griežta rengimo tvarka: prologas, naratyvas, epilogas¹⁶⁶. Ši aplinkybė, kurios iki šiol neakcentavo joks SK tyrėjas, itin svarbi, mat gali būti siejama su veikalo paskirtimi ir jo sukūrimo tikslu.

Pradedant C nuorašu, kurio autorius gydytojas Dunckeris (žr. 2.4) nutarė ekstrahuoti SK pratarbę, o likusį naratyvą perpasakoti, o ne perrašyti, sukurtas precedentas šį veikalą vertinti ne kaip svarbų, spėtina, juridinės plotmės dokumentą, bet kaip prozos kūrinių. Deja, K manuskripto kūrėjas SK informaciją dar labiau iškraipė, pašalino jam nereikalingą informaciją apie sūduvių vartojamą leksiką (žr. 2.13) ir pavertė šį šaltinį juodraščio tipo konspektu.

4. SK RANKRAŠČIŲ LINGVISTINĖ CHARAKTERISTIKA. Įprastai teigiama, kad SK rankraščiai parašyti „vokiečių kalba“¹⁶⁷. Vis dėlto tokia lingvistinė šio itin proliferuoto šaltinio apibrėžtis yra pernelyg apeironinė, mat terminas *vokiečių kalba* suponuoja naujosios vokiečių aukštaičių kalbos, kurios pagrindu sukurta bendrinės vokiečių kalbos sistema, laikotarpį (nuo XVII a. [1650 m.] iki dabar)¹⁶⁸, o SK datuojama XVI a. pirmąja puse, t. y. ankstyvosios vokiečių aukštaičių kalbos laikotarpiu (nuo XIV a. iki 1650 m.)¹⁶⁹. Be to, kai kuriuose rankraščiuose pasitaiko ir kito vakarų ger-

commeatus (Diefenbach, Wülcker 1885, 559; DWG I 1750; Sleumer 1926, 223), o

ne a. v. a. *liebnis* 'dovana, teikiama norint įgyti palankumą v. *Gunstgeschenk*' (Götze 1920, 151) alternantas, kaip interpretuoja BRMŠ (II 150) vertėjas, plg. jo vertimą:

Apie jų sužadėtuvių dovanas ir susižadavimą.

¹⁶³ Dėl klaidingo šios sintagmos vertimo *Sužadėtuvių dovanos, sužadėtuovės ir nuotakos*

išleidimas (BRMŠ II 150) žr. 162 išn.; dar žr. 4.

¹⁶⁴ WMh 257–258.

¹⁶⁵ WMh 258–259.

¹⁶⁶ Žr. Lelewel II 43.

¹⁶⁷ BRMŠ II 123.

¹⁶⁸ Young, Gloning 2004, 233.

¹⁶⁹ Young, Gloning 2004, 161.

manų dialekto – vidurio vokiečių žemaičių kalbos, vartotos nuo XIII a. iki XVII a.¹⁷⁰, elementų, plg. K nuorašo kalbą, kuri identifikuojama kaip vokiečių žemaičių¹⁷¹.

Taip pat SK manuskriptuose yra keletas Prūsijos vokiečių aukštaičių ir žemaičių šnektų pagrindu susidariusiame kalbiniame areale vartotos ne indigenios germanų leksikos pavyzdžių, plg. jotvingių polonizmą v. dial. *Zudwity* A(p)¹⁷² || *zudwīthij* C 1r, 1v 'burtininkai'¹⁷³. Primintina, kad SK sukūrimo metu (XVI a. pirmoje pusėje) Semboje vakarų baltų kalbos – sūduvių ir prūsų – buvo plačiai vartojamos¹⁷⁴. Vadinas, šioje teritorijoje (ir ne tik joje) gyvenę germanai galėjo būti pasiskolinę ir baltišku žodžių¹⁷⁵.

Akcentuotina, kad Prūsijoje vartoti 3 vokiečių kalbos dialektai¹⁷⁶:

1) vokiečių aukštaičių: Pamedė (pietvakarinė teritorija), Pagudė (pietinė dalis), Barta (pietvakarinė dalis), Galinda, Sasna;

2) vokiečių žemaičių: Pamedė (šiaurės rytų teritorija), Pagudė (šiaurinė dalis), Barta (šiaurės ir rytų pusės), Sūduva, Nadruva, Semba;

3) švabų¹⁷⁷: Kulmas.

Vadinas, SK rankraščių kalba, kaip ir Prūsijos šnektų lingvistinė determinacija (žr. 28 išn.), nėra homogeninė, t. y. A(p), α, B, C, G, G(p), E, J(p), X rankraščių kalbai būdingos ankstyvosios vokiečių aukštaičių dialekto ypatybės, o K manuskripte, nors jis ir traktuojamas kaip vidurio vokiečių žemaičių tarpe parašytas tekstas, gausu ankstyvajai vokiečių aukštaičių tarpei būdingos leksikos, plg. (1) ožio garbinimo apeigų pasakojime vartojamą lytį *bock||heiliger* K 165r–166v, kuri reflektuoja a. v. a. *bock* 'ožys'¹⁷⁸, o ne v. v. ž. *buck* 't. p.'¹⁷⁹; (2) transformuotą a. v. a. *†gebirde* 'noras, troškimas' K 165r (↔ a. v. a. *begirde* 't. p.' [apie kitimo priežastis žr. 2.13])¹⁸⁰ vietoj v. v. ž. *anewert* / *beger* ↔ *begerte* / *gir* 't. p.'¹⁸¹; (3) a. v. a. *brautlaof* K 167v 'vestuvės'¹⁸², užuot vartojant v. v. ž. *brūthûs* 't. p.'¹⁸³ ir kt. Vadinas, K nuorašo kalba traktuotina kaip ankstyvosios vokiečių aukštaičių ir vidurinėsios vokiečių žemaičių šnektų konvergentinis darinys.

Remiantis šiais argumentais, galima teigti, kad išlikusių SK rankraščių kalba – XVI a. Prūsijoje vartotos ankstyvosios vokiečių aukštaičių ir vidurinėsios vokiečių žemaičių šnektų samplaika, skirtingų perrašinėtojų koreguota, remiantis sava kalbine aplinka bei jiems žinoma faktografija. Iš esmės tai hibridinis skirtingų dialektų darinys, susidaręs Prūsijoje paplitusių šnektų pagrindu.

5. IŠVADOS. 1. Kodifikuotina 15 *Sūduvių knygelės* nuorašų. Iš jų liko 10 (A[p], α, B, C, E, G, G[p], J[p], K, X), 5 dingę (†D, †ε, †F, †H, †X₁).

170 Polenz 2009, 24; König 2004, 71.

171 *WMh* 244.

172 *WMh* 245.

173 Kregždys 2017, 55–56.

174 Hartknoch 1684, 89–91.

175 Plačiau žr. Ziesemer 1924, 134–136; Mitzka 1937, 104.

176 Ziesemer 1924, 137.

177 XVI a. Vokietijoje šiam dialektui priskiria-

mos Augsburgio, Ulmo ir Tübingeno apylinkės (Polenz 2009, 81); apie jo ypatumus plačiau žr. Mitzka 1937, 82–86.

178 Götze 1920, 37.

179 Lübben, Walther 1888, 142.

180 *FHNDWe*.

181 Lübben, Walther 1888, 48, 68, 254.

182 Götze 1920, 39.

183 Lübben, Walther 1888, 142.

2. A(p) manuskripto faktografijos pateiktis, spėtina, suponuoja SK originalo informacijos modeliavimo sistemą ir yra ypatingos svarbos; ji užfiksuota tik Mannhardto monografijoje.

3. Mannhardto A simboliu kodifikuoto rankraščio nėra Lenkijos mokslų akademijos Gdansko bibliotekos Rankraščių skyriuje:

3.1. Apie A nuorašą monografijos išnašose pateikta informacija atitinka Ms. 1277 (t. y. α rankraščio), saugomo minėtoje bibliotekoje, faktografija;

3.2. Mannhardto knygoje dviejų skirtingų nuorašų – A(p) ir α – informacija unifikuojama ir klaidingai priskiriama A manuskriptui.

4. C nuorašo sukūrimo data – 1545 m.

5. G rankraštis yra antrinis C nuorašo manuskriptas, stokojantis precizinės pirminio varianto atitiktis.

6. Ypatingoji G ir $\dagger X_1$ nuorašų savybė – skirtingos modifikacijos, bet panašios semantinės konotacijos papildomi finaliniai SK sakiniai, sukurti šių rankraščių perrašinėtojų.

7. K nuoraše užfiksuota mitonimų funkcijų inovacinė transponuota pateiktis suponuoja periferinį šio rankraščio statusą (mitonimų analizės aspektu).

8. Lenkijos mokslų akademijos Gdansko bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomas Lietuvos tyrėjams nežinotas ir jų neanalizuotas X nuorašas priskirtinas senųjų perrašų grupei.

9. Išskirtini 4 SK bibliografinio statuso apibrėžties tipai: 1) Jano Maleckio *De sacrificiis et idololatria veterum Bollrufforum* nevertinga kopija; 2) *Agenda Ecclesiastica* spekuliatyvus variantas; 3) hibridinis *Agenda Ecclesiastica* ir Jeronimo Maleckio išleisto veikalo perdirbinys; 4) vertingas memuarinio žanro prūsų mitologijos šaltinis.

10. Remiantis senosios nuorašų grupės (A[p], α , B, X) nuosekliu struktūrinių elementų grupavimu, SK prototipo sąranga eksplikautina išskiriant 12 sudėtinių dalių.

11. SK rankraščių kalba – XVI a. Prūsijoje vartotos ankstyvėsios vokiečių aukštaičių ir vidurinėsios vokiečių žemaičių šnektų samplaika.

Grafiniai žymenys:

← pirminės etiologinės grandies žymuo

↔ interferencijos (dviejų modaliųjų lyginamųjų elementų) žymuo

≠ kontradikcijos (neatitikimo) žymuo

‡ pseudoleksemos (įvairių tyrėjų sukurtų žodžių ar kalbos faktų) žymuo

† dingusio ar neišlikusio dokumento / asmens mirties žymuo

/.../ fonetinės transkripcijos žymuo

[Ø] abesijos (informacijos pateikimo stokos) žymuo

Kalbų ir dialektų santrumpos:

a. v. a. – ankstyvėsios vokiečių aukštaičių kalbės (XIV–XVII a. [iki 1650 m.]) žodis

bžn. lo. – bažnytinės lotynų kalbės (III–X a.) žodis

- jtv. – jotvingių kalbės žodis
 le. – lenkų (naujojo laikotarpio [nuo XIX a.]) kalbės žodis
 pr. – prūsų kalbės žodis
 v. – naujosios vokiečių (aukštaičių [nuo 1650 m.]) kalbės žodis
 V. lo. – viduramžių (X–XIV a.) lotynų kalbės žodis
 v. v. ž. – vidurinėsios vokiečių žemaičių (XIII–XVI a.) kalbės žodis

Kitos santrumpos:

- LMAGBR – Lenkijos mokslų akademijos Gdansko bibliotekos Rankraščių skyrius (Biblioteka Gdańska Polskiej akademii nauk, Pracownia Rękopisów)
 VKKSTVB – Viešoji Koperniko knygų saugyklos Torunės vaivadijos biblioteka (Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu)
 VŽSGUB – Valstybinė Žemutinės Saksonijos ir Getingeno universiteto biblioteka (Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen)
 WHAB – Hercogo Augusto biblioteka Wolfenbütelėje (Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel)

Literatūra ir šaltiniai:

- ADB I–LVI – *Allgemeine Deutsche Biographie* 1–56, Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1875–1912.
 APrB I–V^(1–3) – *Altpreußische Biographie* 1–5 (Historische Kommission für Ost- und Westpreussische Landesforschung), hrsg. von Ernst Bahr, Königsberg Pr., Marburg: Gräfe und Unzer Verlag / Elwert, 1941–2015.
 ARNDT, JOHANN, 1840: *Sechs Bücher vom wahren Christenthum nebst deffen Paradiesgärtlein und dem Bericht von dem Leben und Absterben des Verfassers*, hrsg. von J. F. Meyer, Frankfurt am Main: Gedruckt und verlegt bei Heinrich Ludwig Brönner.
 BERTULEIT, HANS, 1924: „Das Religionswesen der alten Preussen mit litauisch-lettischen Parallelen“, *Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia*. 25 Heft. Sonderheft zum 200. Geburtstag von Immanuel Kant 22. April 1924, Königsberg i Pr.: In Kommission bei Gräfe & Unzer, 9–113.
 BEZZENBERGER, ADALBERT, 1878: „Altpreußisches“, *Altpreußische Monatsschrift* 15, 124–129.
 BOJTÁR, ENDRE, 1999: *Foreword to the Past. A Cultural History of the Baltic People*, New York: Central European University Press.
 BRAUER, MICHAEL, 2008: „Die Reformation in Preußen und der heilige Bock“, *Gestiftete Zukunft im mittelalterlichen Europa. Festschrift für Michael Borgolte zum 60. Geburtstag*, hrsg. von Wolfgang Huschner, Frank Rexroth, Berlin: Akademie Verlag, 145–164.
 BRAUN, DAVID, 1723: *De scriptorum Poloniae et Prussiae Historicorum, Politicorum & Jctorum typis imprefforum ac Manuscriptorum In Bibliotheca Brauniana Collectorum, Virtutibus et Vitiis, Catalogus et Judicum, Post evolutionem exactam, fine odio aut studio, limatiffimum*, Coloniae: Banneher.
 BRMŠ I–IV – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai* 1–4, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 1–2), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 3–4), 1996–2005.

- BRÜCKNER, ALEXANDER, 1904: *Starożytna Litwa. Ludy i bogi*, Warszawa: Druk K. Kowalewskiego.
- BŪGA I–III – K[azimieras] Būga, *Rinktiniai raštai* 1–3, sudarė Z[igmas] Zinkevičius, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958–1961.
- CAPPELLI, ADRIANO, 1901: *Lexicon Abbrivaturarum. Wörterbuch lateinischer und italienischer Abkürzungen*, Leipzig: Verlagsbuchhandlung von J. J. Weber.
- CHASSANT, ALPHONSE, 1884: *Dictionnaire des abréviations latines et françaises usitées dans les inscriptions lapidaires et métalliques, les manuscrits et les chartes du Moyen Âge*, Paris: Jules Martin.
- CROUS, ERNST; JOACHIM KIRCHNER, 1928: *Die gotischen Schriftarten*, Leipzig: Verlegt bei Klinkhardt & Biermann.
- DIEFENBACH, LAURENTIUS, 1857: *Glossarium Latino-Germanicum mediae et infimae aetatis*, Francofurti ad Moenum: Sumptibus Josephi Baer Bibliopolae.
- DIEFENBACH, LORENZ; ERNST WÜLCKER, 1885: *Hoch- und Nieder-deutsches Wörterbuch der mittleren und neueren Zeit*, Basel: Benno Schwabe Verlagsbuchhandlung.
- DINI, PIETRO UMBERTO, 2000: *Baltų kalbos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- DOBROSIELSKA, ALICJA, 2017: *Opór – Oportunizm – Współpraca. Prusowie wobec zakonu krzyżackiego w dobie podboju*, Olsztyn: Towarzystwo Naukowe Pruthenia.
- Dvd I–VIII – [Lucas David,] M. Lucas David's Preuffische Chronik 1–8, Königsberg: in der Hartungfchen Hofbuchdruckerei, 1812–1817.
- DWG I–XVI – [Jacob und Wilhelm Grimm,] *Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm*. 16 Bde. in 32 Teilbänden, Leipzig: S. Hirzel, 1854–1961 (Quellenverzeichnis – 1971).
- FHNDWe – *Frühneuhochdeutsches Wörterbuch* 1–11, hrsg. von Oskar Reichmann, Berlin & New York: Walter de Gruyter, 1986–2016 (<https://fwb-online.de/>).
- FISCHER, ADAM, 1937: *Etnografia dawnych Prusów*, Gdynia: Kasa im. Mianowskiego.
- GLOGER I–IV – Zygmunt Gloger, *Encyklopedia staropolska ilustrowana* 1–4, Warszawa: Druk P. Laskauera i W. Babickiego, 1900–1903.
- GÖTZE, ALFRED, 1920: *Frühneuhochdeutsches Glossar. Zweite, stark vermehrte Auflage*, Bonn: A. Marcus und E. Weber's Verlag.
- HARTKNOCH, CHRISTOPHORUS, 1684: *Alt und neues Preuffen oder preuffischer Historien. Zwey Theile*, Franckfurt und Leipzig: In Verlegung Martin Hallervorden.
- HASIUK, MICHAŁ, 1993: „Bemerkungen zum Text Hieronymi Meletii 'Wahrhaftige Beschreibung der Sudawen auf Samland, sammt ihrem Bockheiligen und Ceremonien'“, *Contributions to Baltic Linguistics. Linguistic and Oriental Studies – Monograph Supplement 2*, Poznań: Adam Mickiewicz University, 83–86.
- HEINEMANN, OTTO VON, 1966: *Die Augusteischen Handschriften 3. Codex Guelferbytanus 32.7 Augusteus 2° bis 77.3 Augusteus 2°*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HENNENBERGER, CASPARUS, 1584: *Kurtze vnd warhafftige Beschreibung des Landes zu Preuffen. Item: Der alten heidenischen undeutschen Preuffen sampt irer Religion, Göttern Bapften und Pfaffen [...] Letzlichen eine kurtze Austeilung des Landes wie daffelbige in der Heiden schafft [...] bewonet worden*, Königspurg.

- HORNERUS, EGRANUS THOMUS; JOANNUS MENECIUS, 1551: *Livoniae historia in compendivm ex Annalibus contracta. De sacrificiis et idolatria veterom Liouonum & Borufforum Libellus*, Regiomons: In Academia Regijmontis exudebat Ioannes Lufft.
- YOUNG, CRISTOPHER; THOMAS GLONING, 2004: *A history of the German language through texts*, London & New York: Routledge.
- JBR I–V – Jonas Balys, *Raštai* 1–5, parengė Rita Repšienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998–2004.
- KAUNAS, DOMAS, 2004: „Königsberg in der Geschichte des litauischen Buches“, *Königsberger Buch- und Bibliotheksgeschichte*, hrsg. von Axel E. Walter, Köln & Wien: Böhlau Verlag, 156–168.
- KAWECKA-GRYCZOWA, ALODIA, 1975: „Dzieje drukarstwa w Polsce XV i XVI wieku. Stan badań i postulaty“, *Dawna książka i kultura. Materiały międzynarodowej sesji naukowej z okazji pięćsetlecia sztuki drukarskiej w Polsce*, red. S. Grzeszczuk, A. Kaweck-Gryczowa, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 17–22.
- KDStB I–IV – *Katalog der Danziger Stadtbibliothek* 1–4, Danzig: Druck von A. Schroth, 1892–1911.
- KĘTRZYŃSKI, WOJCIECH, 1872: „Ueber einige die Provinz Preuffen betreffende Handschriften der Bibliothek des Fürften Władysław Czartoryski in Paris“, *Altpreußische Monatschrift* 9, 113–127.
- KÖNIG, WERNER, 2004: *Atlas Deutsche Sprache. Mit 155 Abbildungsseiten in Farbe*, Berlin: Directmedia.
- KREGŽDYS, ROLANDAS, 2008: „Teonimų, minimų ‘Sūduvių knygelėje’, etimologinė analizė – dievybių funkcijos, hierarchija: *Puschayts, Puschkayts*“, *Res humanitariae* 3, 49–74.
- KREGŽDYS, ROLANDAS, 2009: „Sūduvių knygelė – vakarų baltų religijos ir kultūros šaltinis. I dalis: formalioji analizė“, *Lituanistica* 55, 174–187.
- KREGŽDYS, ROLANDAS, 2016: „Sūduvių knygelės etnomitologinė faktografija: mitonimų *Barstucke* ‘die kleinen Mennichen, Erdleutlein, der Götter diener’ ir *Marcopole A* ‘die Edel-leuthe’ / C ‘Erde leute Subterranei dicti’ etimologinė raida ir semantinė transformacija“, *Baltu Filologija* 25(1), 79–95.
- KREGŽDYS, ROLANDAS, 2017: „Sūduvių knygelės etnomitologinė faktografija: mitonimų *Deywoty Zudwity, Ockopirmus* etimologinė raida ir semantinė transformacija“, *Baltu Filologija* 26(2), 37–94.
- KUTRZĘBA, STANISŁAW, 1910: *Catalogus codicum manu scriptorum Musei principum Czartoryski Cracoviensis. Volumen II. Fasciculus secundus 1093–1376*, Cracoviae: ex officina „Czas“ dicta.
- LE I–XXXVII – *Lietuvių enciklopedija* 1–37, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953–1985.
- LELEWEL I–II – [Joachim Lelewel,] *Joachima Lelewela Bibliograficznych ksiąg dwoje, w których rozebrane i pomnożone zostały dwa dzieła Jerzego Samuela Bandtke: Historia drukarni krakowskich – tudzież Historia Biblioteki Uniw. Jagiell. w Krakowie a przydany Katalog inkunabułów polskich* 1–2, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1823–1826.
- LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*, parengė Kazys Morkūnas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999.
- LM I–III – *Lietuvių mitologija* 1–3, sudarė Norbertas Vėlius (t. 1–2), Norbertas Vėlius ir Gintaras Beresnevičius (t. 3), Vilnius: Mintis, 1995–2003.
- LÜBBEN, AUGUST; CHRISTOPH WALTHER, 1888: *Mittelniederdeutsches Wörterbuch*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

- LUKŠAITĖ, INGĖ, 1999: *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje. XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius: Baltos lankos.
- MAŽIULIS, VYTAUTAS, 1966: *Prūsų kalbos paminklai*, Vilnius: Mintis.
- MAŽIULIS, VYTAUTAS, 1987: „Vakarų rytų ir Dnepro baltai. 1. Baltų prokalbės irimas“, *Lietuvių etnogenezė*, redaktorė Regina Volkaitė-Kulikauskienė, Vilnius: Mokslas, 82–85.
- MEYER, WILHELM, 1893: *Die Handschriften in Göttingen 2. Universitäts – Bibliothek. Geschichte, Karten, Naturwissenschaften, Theologie, Handschriften aus Lüneburg*, Berlin: Verlag von A. Bath.
- MIERZYŃSKI, ANTONI, 1900: *Romowe*, Poznań: Drukarnia dziennika poznańskiego.
- MITZKA, WALTHER, 1937: *Grundzüge nordostdeutscher Sprachgeschichte*, Halle: Max Niemeyer Verlag.
- MLex I–III – *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch von Matthias Lexer 1–3*, Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1872–1878.
- MP I–IV – Matas Pretorijus, *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla 1–4*, parengė Ingė Lukšaitė, Vilnius: Pradai (t. 1 – 1999), Lietuvos istorijos instituto leidykla (t. 2 – 2004, t. 3 – 2006, t. 4 – 2011).
- PEŽ I–IV – Vytautas Mažiulis, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas 1–4*, Vilnius: Mokslas (t. 1), Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 2, 3), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 4), 1988–1997.
- PENSEL, FRANZJOSEF, 1986: *Verzeichnis der altdeutschen und ausgewählter neuerer deutscher Handschriften in der Universitätsbibliothek Jena*, Berlin: Akademie-Verlag.
- PIEKOSIŃSKI, FRANCISZEK KSAWERY, 1893: *Średniowieczne znaki wodne zebrane z rękopisów, przechowanych w Archiwach i Bibliotekach polskich, głównie krakowskich: wiek XIV*, Kraków: Akademia Umiejętności.
- PIROŻYŃSKI, JAN, 2000: „Krakau und Prag als Zentren des Buchdrucks im 15. und 16. Jahrhundert“, *Krakau, Prag und Wien. Funktionen von Metropolen im frühmodernen Staat*, hrsg. von M. Dmitrieva, K. Lambrecht, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 223–236.
- PISANSKI, GEORG CHRISTOPH, 1791: *Entwurf der Preußischen Litterärgefchichte*, Königsberg: In Verlag der Hartungfchen Buchhandlung.
- POLENZ, PETER VON, 2009: *Geschichte der deutschen Sprache*, 10., völlig neu bearbeitete Auflage von Norbert Richard Wolf, Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- PUHVEL, JAAN, 1974: „Indo-European Structure of the Baltic Pantheon“, *Myth in Indo-European Antiquity*, Ed. Gerald James Larson, Berkeley & London: University of California Press, 75–85.
- PUTELIS, ALDIS, 2006: “Historical Sources for the Study of Latvian Mythology”, *Cosmos, The Journal of the Traditional Cosmology Society* 19(1 [2003]), 63–92.
- SANTIFALLER, LEO, 1930: *Bozner Schreibriften der Neuzeit: 1500–1851. Beiträge zur Paläographie. Schriften des Instituts für Grenz- und Auslandsdeutschtum an der Universität Marburg 7*, Jena: Verlag von Gustav Fischer.
- SBPN I–VI – *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego 1–6*, red. Stanisław Gierszewski, Zbigniew Nowak, Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Uniwersytet Gdański, 1992–2002.
- SEMBRZYCKI, JOHANNES KAROL, 1888: „Die Lycker Erzpriester Johannes und Hieronymus Maletius und des ersteren Brief „De Sacrificis et Idolatria Veterum Borussorum“, eine Quelle für Ostlitauen“, *Altpreussische Monatsschrift* 25(4), 629–651.
- SERAPHIM, AUGUST, 1909: *Handschriften-Katalog der Stadtbibliothek Königsberg i. Pr.*, Königsberg i. Pr.: Kommissions-Verlag der Fr. Beyerschen Buchhandlung.

- SHEVCHENKO, NADEZDA, 2007: *Eine historische Anthropologie des Buches. Bücher in der preußischen Herzogsfamilie zur Zeit der Reformation*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- SIEBER, ULRICH; WOLFGANG IRTENKAUF; INGEBORG KREKLER, 1975: *Die Handschriften der Württembergischen Landesbibliothek Stuttgart. Zweite Reihe: die Handschriften der ehemaligen königlichen Hofbibliothek 2. Codices historici*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- SKARDŽIUS I–VII – Pranas Skardžius, *Rinkiniai raštai 1–7*, parengė Albertas Rosinas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996–2013.
- SLEUMER, ALBERT, 1926: *Kirchenlateinisches Wörterbuch. Ausführliches Wörterverzeichnis zum Römischen Missale, Breviarium, Rituale, Graduale, Pontificale, Caeremoniale, Martyrologium, sowie zur Vulgata und zum Codex juris canonici; desgleichen zu den Proprien der Bistümer Deutschlands, Österreichs, Ungarns, Luxemburgs, der Schweiz und zahlreicher kirchlicher Orden und Kongregationen. Zweite, sehr vermehrte Auflage des „Liturgischen Lexikons“*, Limburg an der Lahn: Verlag von Gebrüder Steffen.
- SRP I–VI – *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft 1–6*, hrsg. von Theodor Hirsch, Max Töppen, Ernst Strehlke, Walther Hubatsch, Leipzig / Frankfurt am Main: Verlag von S. Hirzel / Minerva GmbH, 1861–1968.
- SUBAČIUS, PAULIUS, 2001: *Tekstologija: teorijos ir praktikos gairės*, Vilnius: Aidai.
- TÖPPEN, MAX, 1853: *Geschichte der Preussischen Historiographie von P.v. Dusburg bis auf K. Schütz. Oder Nachweisung und Kritik gedruckten und ungedruckten Chroniken zur Geschichte Preussens unter der Herrschaft des deutschen Ordens*, Berlin: Verlag von Wilhelm Hertz.
- TÖPPEN, MAX, 1896: „Kleine chronikalische Aufzeichnungen zur Geschichte Preussens im sechszehnten Jahrhundert“, *Altpreussische Monatsschrift* 33(5–6), Königsberg in Pr.: Verlag von Ferd. Beyer's Buchhandlung, 393–408.
- VANAGAS, ALEKSANDRAS, 1987: „Lietuvių kilmės aiškinimų ir tyrimų apžvalga. 2. Kalbininkų darbai“, *Lietuvių etnogenezė*, red. Regina Volkaitė-Kulikauskienė, Vilnius: Mokslo, 17–24.
- VYŠNIAUSKAITĖ, ANGELĖ, 1994: *Lietuviai IX a.–XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- WAISSSELIUS, MATTHEUS, 1599: *Chronica Alter Preuffcher, Eifflendifcher vnd Curlendifcher Hiftorien*, Königsberg: bey Georgen Osterbergern.
- WITKOWSKI, RAFAŁ, 2004: „Jan Malecki. Libellus de sacrificiis et idolatria veterum Borussiae“, *Lituanoslavica Posnaniensia. Studia Historica* 10, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 231–239.
- WMh – Wilhelm Mannhardt, *Letto-Preussische Götterlehre*, Riga: Herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft, 1936.
- ZIESEMER, WALTER, 1924: *Die ostpreussischen Mundarten*, Königsberg: Ferdinand Hirt in Breslau.
- ŻUROWSKI, STANISŁAW, 1965: „Znaki wodne papiernictwa wielkopolskiego XVI–XIX w.“, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Biblioteka* 57(5), Poznań: UAM, 255–316.
- МЪРЖИНСКІЙ, АНТОНИ, 1895: „Прусскій жрецъ 'Сиссо'“, *Труды восьмага археологическаго съезда въ Москвѣ 1890*, томъ 2, ред. П. С. Уварова, М. Н. Сперанскій, Москва: Товарищество типографіи А. И. Мамонтова, 183–190.
- МЪРЖИНСКІЙ, АНТОНИ, 1899: *Ромове. Археологическое изслѣдованіе*, Москва: Типографія Г. Лиснера и А. Гешеля.

ПЯ I–V – Владимир Николаевич Топоров, *Прусский язык: Словарь 1–5*, Москва: Наука, 1975–1990.

ТРУСМАНЪ, ГЕОРГІЙ ГЕОРГІЕВИЧ, 1884: *Введеніє христіанства въ Лифляндіи*, С.-Петербургъ: Типографія Ф. Елеонскаго и К°.

Rolandas Kregždys

FORMAL ANALYSIS AND ANALYTICAL EXPLICATION
OF THE COPIES OF *THE YATVIGIAN BOOK*

Summary

Yatvигian Book (hereinafter *YB*) is a conventional, probably the most exhaustive and the most important description of the ethno-cultural tradition of the tribe that spoke Yatvигian, one of the two languages of Western Balts, recorded during the Reformation period. It is based on the source of information disseminated in several variants of manuscripts, and later in small printed books (reprints).

Unfortunately, the original of *YB* has not been found yet, and the scholars who discussed this source or analysed it to some detail after the appearance of Wilhelm Mannhardt's book *Letto-Preussische Götterlehre* (1936), which contains copy A(p), resorted not to the analysis of the copies, but to the materials provided in the book, and did not doubt the authenticity of the given information. Due to these reasons, historical facts of the manuscripts were not investigated as the information in Mannhardt's monograph was taken for granted. Unfortunately, in many cases it does not correspond to reality and is essentially erroneous or elliptical.

Textological analysis of ten surviving manuscripts of *YB* shows that the method of information structuring in the copies A(p), α , B, X of the old edition presupposes a reflection of the mandatory tradition of the preparation of diplomatic documents, i.e., those that are related to the legal field: the presentation of factual material follows strict rules established for preparation of such works – a prologue, a narrative, and an epilogue. Although this circumstance has not been highlighted by any of the researchers of the source analysed, it is extremely important, because it can be related with the intent of the work and the aim of its creation.

Starting with copy C, whose author doctor Gregor Duncker decided to remove the foreword of *YB* and to retell the remaining narrative instead of copying it, a precedent was created for evaluating this work not as a supposedly important document of the juridical field, but as a work of prose. Unfortunately, the creator of manuscript K distorted the information of this source even to a greater extent, removed the information on the lexicon used by the Yatvигians that he deemed unnecessary, and transformed this important work into something like a rough copy.

In summing up the results of the examination of *YB*, the following conclusions should be made:

1. 15 copies of *SK* should be codified. Of these, ten have survived (A[p], α , B, C, E, G, G[p], J[p], K, X), and five are lost (\dagger D, \dagger ϵ , \dagger F, \dagger H, \dagger X₁).
2. Presumably, the way of presenting factual material in manuscript A(p) presupposes the system of information modelling in the original *YB* and is of special importance; it is recorded only in Mannhardt's monograph.
3. The manuscript that Mannhardt codified with symbol A is not kept at the Department of Manuscripts of the Gdansk Library of the Polish Academy of Sciences:
 - 3.1. identified with this symbol, the information material in the footnotes of the monograph duplicates copy A and corresponds to the factual material in Ms. 1277 (manuscript α), which is kept in the above-mentioned library;
 - 3.2. in Mannhardt's book, the information of two different copies A(p) and α is unified and erroneously treated as an component of manuscript A.
4. Copy C was created in 1545.
5. There is no precise correspondence between Manuscript G, which is a secondary copy of copy C, and the primary variant.
6. The special quality of copies G and \dagger X₁ is the final sentences of *YB*, which are of different modification but of similar semantic connotation and were created by the copiers of these manuscripts.
7. The innovative transposition of the functions of mythonyms recorded in copy K presupposes a secondary status of this manuscript (from the point of view of mythonym analysis).
8. Copy X, which is attributable to the group of rewrites of the old edition and which has not been known to or analysed by Lithuanian scholars is kept at the Department of Manuscripts of the Gdansk Library of the Polish Academy of Sciences.
9. Four types of the bibliographic status of *YB* should be distinguished: α . Jan Malecki's *De sacrificiis et idololatria veterum Bollrufforum...* copy of no value; β . *Agenda Ecclesiastica* a speculative variant; γ . hybrid reworking of *Agenda Ecclesiastica* and a work published by Jeronimas Maleckis; δ . valuable memoir-genre 'source of Prussian mythology of special value'.
10. Based on the consecutive grouping of structural elements of the copies of the old edition (resp. A[p], α , B, X), the structure of the prototype of *YB* should be explained by distinguishing 12 components.
11. The language of the manuscripts of *YB* is a combination of Early High German and Middle Low German used in Prussia in the sixteenth century.

ROLANDAS KREGŽDYS
Baltų ir Lietuvos kultūros istorijos skyrius
Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Saltoniškių g. 58
LT-08105 Vilnius, Lietuva
el. p.: rolandaskregzdys@gmail.com

Gauta 2018 m. birželio 5 d.